

परब

ओनलाईन

वर्ष : ७

स्थापना वर्ष : १९६०

अप्रिल : २०१३

अंक : १०

वर्षा अडालजा
प्रमुज

परमर्शनसमिति
रतिवाल बोरीसागर
मध्यस्थ समितिना सव्य

प्रहुल्ल रावल
प्रकाशनमंत्री

तंत्री
योगेश जोषी

गुजराती साहित्य परिषद

मेघाणी. ज्ञानपीठ .०० क. ला. स्वाध्यायमंदिर

गुजराती साहित्य परिषद (प्रकाशन विभाग), गोवर्धनभवन,
गुजराती साहित्य परिषद मार्ग, आश्रम मार्ग, नदीकिनारे, अमदावाद-३८० ००८
होन अने ईकस : २६ ५८७८४७

Web-site : www.gujaratisahityaparishad.org

www.gujaratisahityaparishad.com

પરબ

તની : યોગેશ જોષી

અધિક : ૨૦૧૩

ર્ષ : ૭

અંક : ૧૦

(પરબ ઓનલાઈન)

અ નુ ક મ

પ્રમુખપદેથી : મુનશીની કલમનો જાદુ, વર્ષા અડાલજા

કવિતા : ના, નથી જાગવું, લાભશંકર ઠાકર ઋ બે ગઝલ (1. માણસ છે
2. મા સાંભળો), ભગવતીકુમાર શર્મા

નિબંધ : કખગચછ... સાતપડું સ્મરણ, દીના પંડ્યા

સમીક્ષા/ગ્રંથાવલોકન : 'અપના અપના આસમાં' વિશે, પ્રવીણ ગઢવી યજ્ઞ
પોતીકા ભાવવિશ્વની સંપદાનો પરિચય, કિશોર વ્યાસ

પરિષદ-પાથેય : સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

સાહિત્યવૃત્ત : સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ

આવરણચિત્ર : અમિત અંબાલાલ

(પરબ પ્રકાશન)

અ નુ ક મ

પ્રમુખપદેથી :	મુનશીની કલમનો જાદુ, વર્ષા અડાલજા 6
કવિતા :	ના, નથી જાગવું, લાભશંકર ઠાકર 9 અને બે ગઝલ (1. માણસ છે 2. મા સાંભળે), ભગવતીકુમાર શર્મા 10 અને મરણ અને સ્મરણ, ધીરુ પરીખ 11 અને પવન, પ્રીતમ લખલાણી 11 અને પંચાત દે, પ્રા. આહમદ મકરાણી, 12 અને બે વચ્ચે, લલિત ત્રિવેદી 12
વાર્તા :	અદષ્ટિ દર્શન-4, પરંતપ દેસાઈ 13
નિબંધ :	કખગચછ... સાતપડું સ્મરણ, દીના પંડ્યા 21
ભારતીય સાહિત્ય :	રામના રાજ્યમાં હસવા પર પ્રતિબંધ !, અનુ. વિજય પંડ્યા 26
વિદેશી સાહિત્ય :	બરફીલી સંધ્યાએ વનમાં મુકામ, રોબર્ટ ફોર્સ્ટ, અનુવાદ : પ્રદીપ ખાંડવાળા 33
દેશ્ય-શ્રાવ્ય :	‘ખીરડી’ : જયંત ખત્રીથી પરેશ મહેતા સુધી, દષ્ટિ પટેલ 35 ‘ચેરી ઓર્યાઈ’ અને ‘વાડા ચિરેબંદી’ – પ્રયોગ સંદર્ભે એક તુલના, ધ્વનિલ પારેખ 45
અભ્યાસ :	‘મળેલા જીવ’ની ભવ્યોદાત્ત નાયિકા જીવી, ડૉ. યશોધર હ. રાવલ 49
આસ્વાદ :	‘પિયેર-ગામના જૂના ચંદને’ : એક રસદર્શન, બાલુભાઈ શાહ 52
સમીક્ષા/ગ્રંથાવલોકન :	‘અપના અપના આસમાં’ વિશે, પ્રવીણ ગઢવી 55 અને પોતીકા ભાવવિશ્વની સંપદાનો પરિચય, કિશોર વ્યાસ 65
પરિષદ-પાથેય :	સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ 69
સાહિત્યવૃત્ત :	સંકલન : રાજેન્દ્ર પટેલ 83
આવરણચિત્ર –	
આસ્વાદનોંધ :	પીયૂષ ઠક્કર 85
પત્રસેતુ :	હેમંત દવે 86
આ અંકના લેખકો :	90

એક કાળે ગુજરાતમાં એવો ભાગ્યે જ કોઈ યુવાન હશે જેણે મંજરીને પોતાની હૃદયસમ્રાજી ન બનાવી હોય અને યુવતીઓ તો કાક પાછળ ઘેલી ઘેલી (અને હું પણ એમાંની એક). શું એનાં પરાક્રમો અને શૂરવીરતા ! જે છટાથી ઘોડો દોડાવે કે પવનનેય હંફાવે.

એ મુનશીની કલમનો જાદુ, જાણે રીતસર ગુજરાતને માથે કલમ નામની છડી ફેરવી ભૂરકી નાંખી.

હંમેશા સંધિકાળે આકાશમાં તારો ઝીણું ઝબૂકે છે તે ધૂસર, ફિલ્કો લાગતો હોય છે – જાણે દેદિધ્યમાન તેજોમય આકાશમાં એ ઝાંખો પડી ગયો છે.

પણ ગાંધી-ગોવર્ધનનાં પ્રચંડ પ્રતાપી તેજમાંય મુનશી નામના સિતારાએ સબળે, સ્વતેજે એવું તેજોવલય રચી દીધું એટલું જ નહીં, સમગ્ર ગાંધીયુગ દરમિયાન અને સ્વાતંત્ર્ય પછી પણ એ તારો સ્થિરતેજે પ્રકાશી રહ્યો, અદ્યપિ.

૧૮૮૭ના ડિસે.ની તારીખ ૩૦. ગામ ભરૂચ, સ્થળ મુનશીનો ડેલો. મોટા ઘરની આથમતી જાહોજલાલીને ટાણે, ચાર બહેનોનો ભાઈ કનૈયાલાલ – કનુનો જન્મ. (મોહન – ગોવર્ધન – કનૈયો કેવી અજબ ત્રિપુટી ! ભરૂચની શેરીમાં રમતાં-ભણતાં, મોટો થતાં ભૃગુકુલગૌરવનો વારસદાર કોલેજમાં પ્રવેશે છે ત્યાં જ પિતાનું મૃત્યુ. ૧૯૦૦માં એ સમયની પરંપરા મુજબ કનૈયાલાલનાં લગ્ન અતિલક્ષ્મી સાથે થઈ ગયાં હતાં. એણે પ્રણયની વસંતનો, હજી કોયલનો ટહુકાર જ સાંભળ્યો છે. કલ્પનાની પ્રિયતમાની મૂર્તિ હજી પૂરી ઘડાઈ પણ નથી એનો ખટકો મનમાં છે.

પિતાના મૃત્યુથી આર્થિક ભીંસમાં મુનશી પોતાના તુંબડે તરતા શીખી ગયા અને એવો પ્રચંડ પુરુષાર્થ કર્યો કે સાંકડી નેળમાંથી એમણે હોડી કાઢી અને સાતેય સઢ ખોલી મધદરિયે ઝુકાવી. સિલકમાં બી.એ.ની ડિગ્રી, રાષ્ટ્રોન્નતિ, દેશદાઝના વિચારો, આંખોમાં થોકબંધ સપનાં અને હૈયામાં હામ લઈ વડોદરાનું સુરસાગર તળાવ છોડી, હિલોળા લેતા અરબી સમુદ્રને કાંઠે મુંબઈ નસીબ અજમાવવા આવી પહોંચ્યા.

સ્વપ્નદ્રષ્ટા મુનશી જીવનસફરના માઈલસ્ટોન એક પછી એક નક્કી કરતા જાય છે.

વકીલ બનવું છે પણ મુંબઈમાં પગ ક્યાં મૂકવો ? (મુંબઈગરાઓમાં ઉક્તિ બહુ પ્રચલિત છે : મુખ્બાદેવીમા રોટલો દો પણ ઓટલો નહીં.) ગિરગામ વિસ્તારમાં, પહેલાં પીપલવાડીમાં (આજે પણ ખોબા જેવડી રૂમ, મુંબઈની ભાષામાં ખોલીઓથી ખીચોખીચ

ભરેલો માળો) રહ્યા પછી કાંઠાવાડીમાં કાનજી ખેતશીની ચાલીમાં ઓરડી મળે છે. અહીં એક આડવાત કરવાનું મન થાય છે... આ જ એરીયામાં મારા બા - સાસુ રહેતાં હતાં અને મહેન્દ્રએ મને આંગળી ચીંધી બતાવેલું, આ ગુજરાતના નાથનું ઘર.

નાના ગામનો, ઓથ વિનાનો યુવાન, પાઈ પાઈની કરકસર કરી વકીલ બને છે અને ઉછીનો કાળો કોટ પહેરી મુંબઈની કોર્ટનાં પગથિયાં ચડે છે - એકથી વધુ અર્થમાં. એ યુવાન શહેરનો નહીં પણ દેશનો સર્વોચ્ચ ધારાશાસ્ત્રી બને છે. સાહિત્યસંસ્થાઓના ગાઠ પરિચયમાં આવે છે, 'સ્ત્રી બોધ' સામયિકમાં ટૂંકી વાર્તા લખી નાખે છે, 'મારી કમલા.' ઘનશ્યામ વ્યાસને નામે. એય નામ તો કનૈયાનું જ ને ! એમને એમ હશે કે વકીલાત જામી રહી છે ત્યાં સાહિત્યવાર્તાના લફરામાં ક્યાં પડવું ? એટલે મુનશી ઘનશ્યામ બની ગયા હશે, તખલ્લુસનો છૂપાછૂપીનો ખેલ એના કરતાં સારો. પાછો ચૌદ આને કોલમનો લોભ પણ ખરો સ્તો !

પણ એમણેય નહીં ધાર્યું હોય, નવલકથા પ્રસિદ્ધ થતાં જ વાચકો ઓવારી ગયા. ઘનશ્યામનો અંચળો ફગાવી મુનશી પ્રગટ થઈ ગયા અને અત્યંત લોકપ્રિય નવલકથાઓની હારમાળા પ્રગટ થવા લાગી. મમ્મટ જેવા શાસ્ત્રકારે પણ કહ્યું છે યશસે - યશ માટે પણ સર્જન થતું હોય છે. ત્યારે મુનશી પર તો સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ જ થઈ. કાક-મંજરીનો પ્રેમ ultimate ગણાવા માંડ્યો. મુનશીની કીર્તિસ્તંભ પર સોલંકીયુગની નવલત્રયીએ સાત ગજની ધજા ચડાવી દીધી.

લોકમાનસનું ઝીણવટભર્યું અવલોકન અને આલેખન, ઉત્કટ પ્રણયરાગ, દેશદાઝ અને વતનપરસ્તી, યુગકથા 'સરસ્વતીચંદ્ર'ને પડછે ધસમસતો કથાવેગ, અશ્વની તેજલી રફતાર જેવી પ્રસંગપરંપરા, સંવાદની અફલાતૂન કળા, સાહસ-શૌર્યભર્યા પ્રતાપી પાત્રોનું સર્જન અને તેમાંય ઘાટપ્રગલ્ભ અને મુક્તમને પ્રેમની અધિકારપૂર્વકની માગણી કરતાં પ્રણયક્રીડામાં ગૂંથાતાં પાત્રો - આ સઘળું ઘૂંટીને અજબ કથારસનો અલખો મુનશીએ ગુજરાતને પાયો.

કથામાં લાંબાં સંસ્કૃતપ્રચુર વર્ણનો નહીં, ઉપદેશ તો નહીં જ, વાર્તાબંધ ચુસ્ત (શાબ્દિક રીતે પણ જોજો "ગુજરાતનો નાથ"માં 'ઝપાટાબંધ' શબ્દ કેટલી વાર આવે છે ! ગણી જોજો ને !), નાના ટૂંકા ધારદાર સંવાદો, ગદ્યની અદ્ભુત છટાઓ અને વાગબંગિઓ - એમની ગદ્યશૈલીનો છાક ન ચડે તો જ નવાઈ.

પુસ્તક હાથમાં લીધું કે જાણે વાચકને બાનમાં લીધો, 'ઝપાટાબંધ' એ પૂરું કર્યું જ છૂટકો.

સાહિત્યની અનેક ધારાઓમાં મુનશીએ લખ્યું. જેમની નવલકથાઓમાં પણ ભરપૂર નાટ્યતત્ત્વ હોય, છટાદાર વેધક સંવાદ હોય તે વળી નાટક લખ્યા વગર રહે !

એક અંગત અનુભવની આડવાત. મુનશીજીના ૭૫મા વર્ષની ઉજવણીના ભાગ રૂપે ભારતીય વિદ્યાભવનના કલાકેન્દ્ર તરફથી "કાકાની શશી" ભજવેલું. હું શશીનું

અને મધુકર રાંદેરિયા કાકાનું પાત્ર ભજવે. અહીં મર્ઝબાન ડાયરેક્ટર. અમે શશીના જન્મદિનની પાર્ટીનો સીન નાટકમાં રાખેલો. પહેલી જ હરોળમાં મુનશીજી, તેમની પાછળ તેમના એ.ડી.સી. સ્ટાફ સાથે બેઠેલા. મુનશીજીને લીધે ઘણી પ્રખ્યાત હસ્તીઓ પણ દર્શકોમાં. નવીનભાઈ ખાંડવાલા (પ્રદીપ ખાંડવાલાના પિતા) અને જ્યોતીન્દ્ર દવે પહેલી હરોળમાં. ચાલુ સીને હું ઊતરી પડી નીચે અને બંનેને સ્ટેજ પર લઈ ગઈ શશીની પાર્ટીમાં સામેલ થવા. એક્સટેમ્પોર સીન. હસીમજાકની રમઝટ અને દૃશ્ય શું જામ્યું ! હજી મુનશીજીની છબી નજર સામે દેખાય છે... શું પર્સનાલિટી ? એક તો એમના નામનું આભાવર્ણુળ. આકર્ષક વ્યક્તિત્વ. તીક્ષ્ણ નાક, સફેદ ઝગમગતાં કડક ઇસ્ટ્રીદાર વસ્ત્રો, ચાંચવાળી ટોપી. પછી ઘણી જગ્યાએ શોઝ કર્યા, બધે જ મુનશીજીનાં કલાકારો તરીકે અમારાં માનપાન. મહાદેવ ભેગા પોઠિયા પૂજાય તે આનું નામ.

एकोहम् बहुस्याम्ની જેમ મુનશીએ એમના દીર્ઘ જીવનકાળમાં કેટકેટલી પ્રવૃત્તિઓ કરી અને બધાં જ ક્ષેત્રોમાં જ્વલંત સફળતા મેળવી.

ગાંધી – સરદાર – નહેરુ સાથેના સંબંધો છતાં કોંગ્રેસના વિરોધમાં સ્વતંત્ર પક્ષની સ્થાપના કરી. તેમને એવી એવી જવાબદારીઓ સોંપાઈ કે તેની યાદી કરીએ તો લાંબી થાય. હજી સુધી એવો ગુજરાતી નેતા થયો નથી જેનું ગુજરાતમાં તો ઊપજે પણ દેશના રાજકારણમાંય માનભર્યું સ્થાન હોય ! કેવા કેવા ઉચ્ચ હોદ્દા પર તેમની નિયુક્તિ થઈ ! સરકારનાં એજન્ટ તરીકે હૈદરાબાદનું કોકડું ઉકેલવાનું હતું, તેય જાનને જોખમે. દેશના બંધારણમાં પણ મહત્ત્વપૂર્વકની ભૂમિકા અને ભગવાન સોમનાથની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા, ભારતના રાષ્ટ્રપતિની જોડાજોડ બેસીને કરી.

મુનશીએ ‘અસ્મિતા’ શબ્દની ભેટ તો આપી પણ પ્રજાને પોતાના દેશનું, સંસ્કૃતિનું દર્શન થાય, ગુજરાતીઓમાં ભરતખંડની એક વિશિષ્ટ સાંસ્કૃતિક વ્યક્તિત્વવાળી પ્રજા તરીકેનું આત્મભાન જગાડવાનો ભારે પુરુષાર્થ કર્યો તે મુનશીની દેન.

આજની સાંપ્રત પરિસ્થિતિમાં પણ તેનું મૂલ્ય શું ઓછું છે !

ના, નથી જાગવું | લાભશંકર ઠાકર

૧

અવાજ જીવતો રાખે છે તે સાચું છે.

અને એ સાચું છે કે,

કર્તૃત્વરહિત નિર્ગતિકતાએ

ગણમાં

ગાંગડામાં

પરિવર્તિત કરી નાખ્યો છે.

હા,

એક ઘનાકાર ગાંગડો છું એકાંતમાં

અને

અવાજ ખખડાવે છે —

એકલતાને

બહારથી.

૨

મૃત્યુ લપાઈને સૂતું છે

ઘસઘસાટ

ઊંઘતું મારી ઊંઘના પડખામાં.

ના —

નથી જાગવું.

એય ભલે ઊંઘતું ઘસઘસાટ.

૩

મૃત્યુની સમીપતાના સુખમાં

એકલતા

કેવી ચપોચપ સૂતી છે —

સસ્મિત, ધબકતી !

તા. ૧૬-૬-૨૦૧૨

બે ગઝલ | ભગવતીકુમાર શર્મા

૧. માણસ છે

સાંકળ-બાંધ્યા ચાન સમો એ માણસ છે;
જીવિત પણ અવસાન સમો એ માણસ છે.

મારો, થૂંકો, ગાળો દો, વેદી લેશે;
હડહડતા અપમાન સમો એ માણસ છે.

ઈચ્છાઓના ગળા ઉપર ટૂંપો દીધો;
વ્યંઢળના ઉત્થાન સમો એ માણસ છે.

ધરતી પર ક્યારે આવ્યો ? શાને આવ્યો ?
અણગમતા મહેમાન સમો એ માણસ છે.

વૃક્ષ ઉપર કેવી રીતે માળો બાંધે ?
રાન રાન ને પાન સમો એ માણસ છે.

૨. મા સાંભરે

મુસીબતમાં ક્યાંથી બધા સાંભરે ?
તમે સાંભરો કે ખુદા સાંભરે.

ખુદા પણ ન યાદા'વે એવું બને,
પરંતુ મને મારી મા સાંભરે.

નથી કોઈ ચિંતા મને ભાવિની;
મને મારી માની દુઆ સાંભરે.

જુઓ, હોઠ ફફડે છે માના હજી;
કહેતી'તી તે વારતા સાંભરે.

જમાનાના વૈભવનું છે મૂલ્ય શું ?
મને તુલસીનાં પાંદડાં સાંભરે.

બુઝાઈ ગયા આરતીના દીવા;
ભજન સાંભરે, પ્રાર્થના સાંભરે.

પ્લાસ્ટિકના ચોકડામાં આળખેલી બારાખડી બજારમાં જોઈને હોંશે હોંશે પૌત્ર માટે ખરીદી લાવી. ઘરમાં કહ્યું - 'આમાં કખગ ઘૂંટો અને સ્લેટને લૂંછો કે મૂળાક્ષરો ફરી એવા ને એવા...'

પૌત્રને પાસે બેસાડી કખગ ઘૂંટાવવાનું શરૂ કર્યું, ત્યાં પુત્ર-પુત્રવધૂના સ્વરોએ માથું ઊંચક્યું - 'મમ્મી, કખગની લપ મૂકો. એબીસીડી ઘૂંટાવો.' મેં એમની વાતો પર ધ્યાન ન દીધું. હું તો કખગ ઘૂંટતાં મા સાથે શબ્દોના સપ્તરંગોમાં ખોવાઈ ગઈ. ઘરની ઓસરી, ઓરડામાં તો ક્યારેક હીંચકે કે જાળીદાર રવેશમાં મા દ્વારા હક કરીને આજ સુધી મારામાં અહો જમાવીને બેસી ગયેલા સૌ પ્રથમવારના શબ્દો - 'કમલ', 'નયન', 'મગન' - આ ક્ષણે જોરુકા બની મારા પંડમાં જાણે ડબલ્યુ-ડબલ્યુ-એફની રમત રમી રહ્યા છે. પાકા શેતૂર, બદામડી, તુલસીની માંજરની સુગંધથી લિપ્ત હવામાં માના શબ્દોનો ઘૂ ઘૂ કરતો ઘુઘવાટો... મને ગલીપચી કરવા લાગ્યો. ખડખડાટ હસી પડતાં હું પામી શિશુવટો...

સ્મરણમાં પછી નમન, ચમનથી લઈ, વાર્તા, ઉખાણાં, જોડકણાં દ્વારા માના મુખેથી ઊલાતા, પ્રત્યક્ષીકૃત થયેલા એ શબ્દો, ધીરે ધીરે મારામાં, નાચતાં, ગાતાં, જમા થતાં ગયા. શબ્દોની એ ભીડ કમશ: ચાક્ષુષ થઈ, આંખ મીચકારતી મારી સામે હારબંધ ઊભી રહેવા લાગી. પણ... આજે મારા ઘરમાંથી, મારા શબ્દોને જાકારો મળી રહ્યો છે. મને ડર છે, મારા પૂર્વજો થકી મને મળેલી અક્ષર, શબ્દ, લિપિની વિરાસતમાંથી મારું મૂળસૌતું ઉત્પનન કરી મને કોઈ રીતે મારામાંથી બહાર ફેંકી દેવાશે.

એક સામાજિક અભ્યાસુએ તો શબ્દોની અવિરત ગતિશીલતા માટે 'પરદાદી, દાદી, નાનીઓને આશ્ચર્ય સાથે જવાબદાર ઠેરવ્યા છે. મને અતીતનો અણસાર આવે છે. ચીમની, માટીનો દીવો, ફાનસ, પછી વીજળી-દીવાના અજવાળે પરદાદી, દાદી, નાની હવે મા પોતપોતાની રીતે કલા, આવડત, જાગૃતિ થકી શબ્દ-જ્યોતિને પ્રદીપ્ત કરતાં રહ્યાં હશે. શબ્દો-અક્ષરોની આનંદપ્રદ, સુંદર અનુભૂતિ તેઓ પોતપોતાના સીમિત ડાયરામાં વહેંચતી રહી હશે. પછી એ જ શબ્દોના પડઘા પૃથ્વીના વાયુમંડળમાં પડઘાતા મને વળગ્યા હશે. પછી મને... એટલે જ મારા શબ્દો એટલે કાંઈ મૂળાક્ષરોનો સંપુટમાત્ર નહીં, એની સાથે અતૂટ રીતે નાભિનાળથી જોડાયેલી છે મા શબ્દોની ખુમારી... માએ મને આપી, મેં દીકરાને... પણ હવે ?

રવેશમાં, ચાંદની, શેતૂરની પાંદડીઓમાંથી ઝાપટીને અમારા પર ચાંદરણાં ખંખોળી

દેતી હોય, એ ટાણે માના હાથનું ઓશીકું કરી મા સામે જોતાં જોતાં શબ્દોને વાર્તાઓ, જોડકણાં, આખ્યાનો, લોકગીતોના આકારોમાં માણ્યા-જાણ્યા છે. ક્યારેક કામના ઢગલા વચાળેથી, રાંધણિયાની અંદર, લયબદ્ધ રીતે ચકરડી-ભમરડીની રમતે ચઢેલી માની શબ્દાવલી જેવા વડીલો ખોંખારો ખાતાં ઘરમાં પ્રવેશે કે - માની મોંની દાબલીમાં પટ્ટ દઈને બંધ.... 'વાયરો લાવ્યો વાવડ, તું ભર પાણીની કાવડ, ધનગગન દોરથી, ગીત ગાયે જોરથી હો... હોઈ આવે ઓલી કોરથી....' વડીલોના આગમનથી માના મોંમાં શબ્દો પાછા ઠાંસોઠાંસ સમાઈ જાય, એથી મને ભારે અસુખ થાય. માની વિખરાયેલી લટો, પસીનાથી નીતરતું મોં, રૂપિયા જેવડો પણ થોડો ચહેરાયેલો ચાંદલો, પાતળા હોઠેથી વહેતી શબ્દાવલી - માના એ દિદારની હું ભારે હેવાઈ. 'જગત્ આ ગંજાપાનું ઘર-' 'આવ સખી, આવ, વસંતના ઉરે ધરીએ સાદ...' જેવી શબ્દાવલી આજ સુધી ક્યાંય સાંભળવા-વાંચવા મળી નથી. એથી જ તો જ્યાં જાઉં ત્યાં, મન નેજવું તાણી માના શબ્દોને શોધવા મથે છે. સાંજ વેળાએ ઠાકોર-મંદિરે દીવો કરું, ત્યારે માના શબ્દોને પામવાની વિહ્વળતા કેમ વધી જતી હશે, એ મને સમજાતું નથી.

એક રીતે કહું તો મારો મહામૂલો નિજી શબ્દ-વૈભવ એટલે, પાટીમાં માએ ઘૂંટાવેલા કમલ, નમન, ભરત વગેરે. મા પાસેથી પહેલી વાર પ્રત્યક્ષીકૃત થયેલો શબ્દ, એની સમજ, એની ઓળખ, એનો સ્વીકાર - બસ એ પળથી અદ્ભુત રીતે મારામાં એકાંતિક, આગવું શબ્દનગર વસતું થયું. એમાં જૂઈ, ચમેલી, શેતૂર, તુલસીના માંજરની હકડેઠઠ સુગંધ ભળે - સાથે માનો કોમળ-નિષાદ સ્વર. મા અને શબ્દ - બંને અવિભવમ્. સમય સાથે બંને અખંડ, અનિદ્ય રીતે મારા ચેતાતંત્રમાં જગ્યા બનાવતા થયા. મા મારા શબ્દે શબ્દની પરિધિમાં કેન્દ્રબિંદુએ... આંખ સામે આજેય ઘૂંટાઈને જાડાપાડા થઈ ગયેલા નમન, ભવન, ગગનનો સાક્ષાત્કાર થાય છે, ત્યારે એ દિવસની જેમ હસી પડાય છે. માના સાંનિધ્યમાં એ સમયે અક્ષર અક્ષર સંપીને જોડાતાં, જે રીતે શબ્દાર્થ બનતો - મનમાં એનું ભારે અચરજ. અરે ! આ તો મા જેવા જ... શબ્દોય બધા સરળ, સાદા, પ્રેમાળ, લાગણીવાળા છે. પછી શબ્દેશબ્દ એવો વહાલકૂડો લાગવા માંડ્યો કે વાત ન પૂછો. ભાઈ (પિતા) ગોટપીટ અંગ્રેજી બોલે. પણ મારા પર એનો રોફ જામે નહીં. ઘરમાં ખાંડી એક માણસો અને કામના ઢગલા વચાળેથી, મા કોણ જાણે ક્યારે કથા વાર્તા, આખ્યાનો, ઉખાણાં, ગીતો શીખી લેતી હશે ? એ પ્રશ્ન દમ ભીડીને આજેય મોં સામે ઊભો રહી જાય છે.

મને યાદ છે. એક વાર ઘરમાં માત્ર હું, મા અને બહેન. એ દિવસે માએ મોકળા મને ગીતો ગાયેલાં - 'કલ્પના, ચલી જાય છે ચલી ક્યાં ? કલમ મારે કામણ કરી જાય છે ચલી ક્યાં ?' 'મોં દીકું પતંગિયાનું ટોળું જોડાયું જાણે રંગકચોળું'-ના સ્વર, તાલ, લયનાં મોજાંઓ હજુ ક્યારેક મારા કાનમાં 'હાઉકલો' કરી સંતાઈ જાય છે. એ દિવસે વાવાઝોડાને કારણે લાઇટો ડૂલ. માએ બે ફાનસ પેટાવી, ઓસરીમાં બેઠાં બેઠાં 'પોસ્ટઓફિસ' વાર્તાનો

એટલો સરસ રીતે આસ્વાદ કરાવેલો કે મન પહેલી વાર માનવીય સંવેદનાને ઓળખતું, સમજતું થયેલું. આંખોમાં પીડા બની આજ સુધી અલીડોસો સચવાયેલો છે. ને મરીયમ સામી મળશે તો બે લાફા અચૂક વળગાડીશ - એવી મનમાં ગાંઠ વાળેલી, તે હજુ સુધી છોડી શકી નથી. મા પાછી દાર્શનિકની અદામાં કહે - 'મોટી, જગત્માં જો શબ્દ ન હોત તો... મૂંગું મૂંગું જગત્ મરી પરવાર્યું હોત... દીકરી, જે શબ્દ તને મળ્યો છે, એને ભૂલીશ નહીં હો.' માની વાચાળતામાં શબ્દો, તોફાની શિશુના હાથમાં આવી ગયેલી ખંજરી શાં રણઝણી ઊઠે. એ પળથી સ્વભાષા પ્રત્યે ગૌરવની લાગણી જન્મેલી. પણ મારી મામાં એ લાગણી કોણે સંજોઈ, સંકોરી હશે ? કારણ લોકોના મતાનુસાર દાદાનાના તો કડક ઈસ્ત્રીદાર સ્વભાવના હતા. બસ ! મનમાં હસી ગયેલું - મારા શબ્દો, મારી માતૃભાષા છે તો હું છું. મારી પાસે મારો 'શબ્દ' નથી તો હું 'કંઈ' નથી, 'કોઈ' નથી, 'ક્યાંય' નથી. આજેય મારા એકાંતિક સમયની પગથારે, ચાંદની રાતે, ગુપચૂપ ઊભી રહી જતી માની મોહક, મૃદુલ શબ્દાવલી - તુરત મારામાં સાગરના અવિરત ગુંજતા નાદબ્રહ્મનો રુઆબ, તોરથી છંટકોરી દે છે. ક્યારેક એકલતા અસહ્ય બને તો, માના શબ્દોની 'ગઠરી' ઉતાવળે બાંધી, પરસાળના હીંચકે ધબ્બ કરતી બેસી પડું. પછી એક હતો ચકો, એક હતી ચકીથી શરૂ થાય શબ્દ-સફર. તે છેક ગીતાજ્ઞાન, રામાયણ, મહાભારત, ભાગવતમાંથી નીતરેલી સાદી, સરળ શબ્દાવલીએ જઈને અટકે. હીંચકાના કિચૂક કિચૂક લય સાથે, માની પાનીઓને ઠેસે, માના મોંએથી શબ્દાવલી સરતી હોય, ત્યારે આખું ઘર, મા સામે શિસ્તમાં અદબ-પલાંઠી મારી હોંકારો ભણતું હોય એવું લાગે. નવાં વર્ષે, નવા પાઠ્ય-પુસ્તકોમાંથી મા સૌ પહેલાં ગુજરાતી વાંચનમાળા હાથમાં લે. એમાંથી બે પૂંઠાં વચ્ચેના અક્ષરો-શબ્દોમાં માના કોમળ-નિષાદ સ્વરો, દાણા ચણતા કપોતોની જેમ ઊંચી-નીચી ડોક કરતા ફરતા રહે.

આજે તો શબ્દોના એસ.એમ.એસ., શબ્દોનું ચેટિંગ, 'નેટ' પણ. ખરું કહું તો એમાં શબ્દો સાથે હુંય ગૂંગળાઉં છું, મૂંઝાઉં છું. કોઈનાય 'શબ્દો' ખાસ નથી મળતા હવે... કે નથી લખવામાં આવતા. એક રીતે 'શબ્દો' સાથે જાણે વહેંતી સંબંધોની સરવાણીને આડે દાટા દેવાઈ ગયા છે. મારો તો ઈશ્વરવાદ એટલે માની ફોટોજનિક શબ્દોલી છબી. વચનાં સોપાનો જેમ જેમ ચઢતી ગઈ, તેમ તેમ પંચેન્દ્રિયોથી ઝિલાઈને ગંધીલા, સ્પર્શીલા, શ્રવણીલા, દષ્ટિલા - ડાહ્યાડમરા કોઈ ઉફરા, નગુણા, નઠારા, કડવા બની ગયેલા શબ્દોમાં માનો જબ્બર સથવારો. કોઈ કોઈ શબ્દો તો હૈયાના કોંસમાં જમા થઈ ગયેલા મળી આવે. એ શબ્દોનો ભારે દબદબો - મારા હોવાનું પ્રમાણપત્ર એમાં સચવાયેલું મળી આવે. પાંપણનાં પોપચાં બિડાતાં જ વિરામ લેતી શબ્દોલીલા, આંખો ખૂલતાં જ કલરવતી રુદ્રવીણા શી તૂમ તૂમ તિમ્ તિમ્ કરતી મારી સ્મૃતિ-મજૂસમાંથી સફાળી બેઠી થઈ જાય. માનો એ ઉદ્યમ - મને મારા શબ્દોમાં ઠાંસી ઠાંસીને સમાવી. નહીં તો 'શબ્દો' બહાર

‘મારું ક્યાંય ન હોવું’ની લાગણીની અસહ્યતા, મારી હૈયાતીના અણુ અણુને ત્રોફી ના દેત ? માની એ કળા, આવડત – મારા શબ્દોના કાન આમળી આમળીને મારામાંથી બહાર કાઢવાની.

કોલેજમાં એક વાર અરવ પાત્ર ભજવેલું. પ્રેક્ટિસ કરતાં જ લાગ્યું કે ચરવતા થકી નક્કી મૃત્યુ મારામાં ધીરે ધીરે પ્રવેશી રહ્યું છે. સંજ્ઞાઓના સથવારે... શબ્દો વગર જીવવું કેટલું ભૈ ? પછી તો શબ્દો પ્રત્યે ભારે આસક્તિ જાગી. સુખરૂપ, આનંદપ્રદ, સંવેદના જગાડતું શબ્દોનું સ્પંદન – ધાતુ-લય સાથે ક્યાંયથી પણ વાર્તા, કાવ્ય કે નિબંધ રૂપે સાંપડે તો મન ઠમકીલી ચાલે મહોત્સાઈ ઊઠે. કૃતિ-કર્તાઓ પ્રત્યે દૈવી અહોભાવ મનમાં જાગે...જાગે.

એક દિવસ કૌતુક થયું. મારી ‘બિમારી’ને જાણવા લોહીનું ટીપું એક્સપર્ટ સાથે મૈંય માઈસ્કોકોપીય આંખે જોયું, તો મને મારા સફેદ-લાલ કણ સાથે ‘મા’ શબ્દ તરતો મળી આવ્યો. નેતરનાં ફૂલો જેવી નીલરંગી મારી વ્યથાને કારણે જ ‘મા’, શબ્દ-ગર્ભમાં પ્રવેશી જવાની ચાનક ચડે. મન લીધું વેણ મૂકે નહીં. જ્યારે હૈયું ક્રમશઃ અનેપક્ષિત સાંપ્રત બનાવોથી (મુંબઈ-અમદાવાદ બોમ્બકાંડ) ઘેરાઈ જઈ, લાઈફના ઇલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણોમાંની હાર્મનીને અવગણે છે, ત્યારે મન આખાય આઈસ-યુગને ધારણ કરી લે. ડૉ. ગાંધી છેલ્લી સિટિંગ વખતે કહે – ‘આનો ઇલમ ના મળે, ભૈ. સમયને ભૂલી શબ્દો અને મા પાછળ ભટકતાં બિમાર મનની દવા કદી કોઈએ બનાવીને બજારમાં મૂકી છે, ભલા ?’ અરે ! ઇચ્છું કે ના ઇચ્છું... તોય મારા શબ્દો પછીતે મા સત્ત્વરૂપ ધરી મારા સ્મરણમાં આવી જ જાય છે.

ક્યાંક વાંચેલું કે ૨૧મી સદીમાં જે પશુ-પંખી, જીવ-જંતુ, વનસ્પતિના અસ્તિત્વ સામે ખતરો તોળાતો હોય અથવા એમના લુપ્ત થવાની સંભાવના હોય, એવી જાતોના જીન્સને, જીન્સબેન્કમાં સુરક્ષિત રખાયા છે. જેથી ભવિષ્યમાં એમના જીન્સને પ્રયોગો માટે લઈ શકાય.

મારા કખગચછજનેય શું જીન્સબેન્કમાં રાખવાનો સમય આવી ગયો છે ? પ્લાસ્ટિકની સ્લેટમાંથી બધાય મૂળાક્ષરો માથું ખંજવાળતાં, મોં વંકાવી મારા પ્રશ્નને સમજવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

ન જાણે કેમ, મન આજે જિદ્દે ચડ્યું છે. એ જ... ભેજવાળી, લૂણો લાગેલી દીવાલોવાળી ઓસરીના હીંચકે મા સાથે બેસું ને કખગચછ... ઘૂંટવાના – હૃદયમાં અવળ સવળ થતાં અભરખા પૂરાં કરું. બસ ! મન-પંખીને ઉડાડ્યું ને સરરૂ રિક્ષા, પછી ટ્રેન.

જૂનું ઘર તો લાઈનદોરીમાં ગયું છે. પણ ભાઈના નવા ઘેર મા છે. હીંચકોય ખરો... જતાં જ એટેચી પટકી. માનો હાથ ઝાલીને પરસાળના હીંચકે બેસી ગઈ. પ્લાસ્ટિકની સ્લેટ બહાર કાઢી. ઓય રે... આમાં બોલપેન જેવી જ પેન ચાલેને... એય કાઢી.

‘ચાલ, મા, કબગ... પછી મગન, છગન, ચમન ઘૂંટાવ મને.’

‘દીકરી, દાદી થઈ ગઈ તું, પણ હજુ બાળપણને ક્યાંય રેહું મેલ્યું નથી.’ હસતાં હસતાં માએ પાટી હાથમાં લીધી, એમાં એકાગ્રતાથી કબગચછ... આળખ્યા. પાટી મને આપી.

– ને મારા હૈયામાં બાળપણ અનરાધારે સીંચાયું. ચામડીનાં સાતેય પડોમાં સચવાયેલું અર્નિદ સ્મરણ જાગતું થયું. મારા શિશુ-મનના હરખનો પાર નહીં. ફરી અક્ષરો-શબ્દો માના સાંનિધ્યમાં રણઝણતાં પ્રત્યક્ષીકૃત થઈ રહ્યા છે ! હું તન્મયતાથી કબગ ઘૂંટવા લાગી. બીજી પળે મા સામે જોયું, મા હોવા-ન હોવાની પળોને ઉવેખતી, અસ્તિત્વનું સમતુલન જાળવતી, વાયુમંડળમાં જ ઘૂમતી રહેતી. ગતકાલીન પળોને સેરવી લઈ, મારી સાથે શિશુવટો પામી. અમે સપ્તરંગી કબગચછ... મૂળાક્ષરો થકી ટૈલિક-ઐલિક રૂપ ધરતી શબ્દાવલીના સંસ્મરણોમાં ખોવાઈ ગયા.

पश्य शब्देन हरि हरि । – પણ હું તો શબ્દથી માત્ર માને જોઈ શકું જ છું.

– હરિ, પુનઃ જન્મ આપો તો, આ જ ‘મા’ અને આ જ ‘શબ્દ-લીલા’ (માતૃભાષા) આપજો. નહીં તો દેજો અડાબીડ મૌન – પશુયોનિ...:

‘અપના અપના આસમાં’ વિશે | પ્રવીણ ગઢવી

મેરા અપના આસમાં (ઉર્દૂ ગઝલસંગ્રહ) : હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ, પ્રકાશક : નવભારત સાહિત્ય મંદિર, ૨૦૧૧, પેલિકન હાઉસ, આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ-૯, પ્ર. આ. જાન્યુ. ૨૦૧૨, પૃ. ૧૦૩, મૂલ્ય રૂ. ૧૭૫/-]

ગુજરાતી અને ઉર્દૂ એમ બેઉ ભાષામાં ગઝલ રચતા કવિ હવે બ્રહ્મભટ્ટ આપણા પ્રથિતયશ કવિ છે. ‘કદિલ’ અને ‘સરગોશી’ પછી ત્રીજો ઉર્દૂ ગઝલસંગ્રહ ‘મેરા અપના આસમાં’ લઈને કવિ પેશ થયા છે.

જન્મે ગુજરાતી અને ઉર્દૂમાં લખતા હોય તેવા કવિઓ આંગળીના વેઢે ગણાય તેટલા છે. વલી ગુજરાતી અને દયારામે જે તે વાતની ઉર્દૂ જબાનમાં ગઝલો લખેલી. ચિનુ મોદી, હનીફ સાહિલ, રશીદ મીર, જયંત પરમાર જેવાં થોડાં નામો આપણી પાસે છે. જયંત પરમાર તો ઉર્દૂ લિપિમાં જ ગઝલો આપે છે. ઉર્દૂ જો દેવનાગરીમાં લખાય તો આખો હિન્દુસ્તાન મળે અને ફારસી લિપિમાં લખાય તો પાકિસ્તાન મળે ! જોકે લિપિ ગૌણ છે, અભિવ્યક્તિ મહત્ત્વની છે. ફૈઝ અહમદ ફૈઝ સુધી ગઝલ પરંપરાવાદી રહી પરંતુ આઝાદી પછી ગઝલે બળવો પોકાર્યો અને આધુનિક જદીદ ગઝલ ઊભરી આવી. ઝફર ઇકબાલ, મહોમ્મદ અલવી, આદિલ મન્સૂરી, નિદા ફાઝલી, બશીર જેવા શાયરો વચ્ચે કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ બાઈજજત બેસી શકે તેમ છે. બશીર બદરએ ઉર્દૂ ગઝલને અરબી-ફારસી ભાષાના બોજથી હળવી કરી. હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ પણ મદરેસામાં જઈ ઉર્દૂ જબાન શીખ્યા નથી પરંતુ મુસ્લિમ વસ્તી વચ્ચે રહેતાં રહેતાં અને હિંદી ફિલ્મીગીતો રેડિયો પર સાંભળતાં સાંભળતાં આંખથી નહિ, પણ કાનથી ઉર્દૂ જબાન શીખ્યા છે. ભાષાશાસ્ત્રીઓને મતે તો ભાષા શીખવાની આ જ ઉત્તમ રીત છે. વ્યાકરણ ગોખીને પુસ્તકો વાંચીને નહિ, પણ કાનથી સાંભળીને ભાષા બોલવી જોઈએ. ત્યારબાદ લખવી જોઈએ. બશીર બદરે જ કહ્યું છે કે,

‘કિતાબ સે ગઝલ કી જબાન નહિ શીખી જા સક્તી.

ગઝલ કી જબાન સે ચુપકે ચુપકે કિતાબ તકવીયત પાતી હૈ.’

બશેર બદરે ગઝલની સરસ વ્યાખ્યા પણ કરી આપી છે : ‘ગઝલ ચાંદનીની આંગળીઓથી ફૂલની પાંખડીઓ પર ઝાકળની વાર્તા લખવાની કળા છે.’

ચાલો, હવે કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટની ગઝલના જામ ભરી ભરીને પીએ.

मैं काम कुछ ऐसा कर न जाऊँ,

नजर से ખુદ કી ઉતર ન જાઉં.

ગઝલનો મત્લો નૈતિકતાની વાત કરતો હોય તેમ લાગે. પોતાની નજરમાંથી ઊતરી જઈએ એવાં કામ શા માટે કરવાં ? ગઝલના મક્તામાં કવિ નવી જ ઈમેજ લઈ આવે છે :

ये जाम ખાલી ઉદાસીયોં કા,
में अपने अशकों से ભર ન જાઉં.

– ઉદાસીઓના ખાલી જામ આંસુથી શા માટે ભરવા ?
आंजो में अपने आंसू यूँ मुस्कंराके मत रખ,
रख दे बહारे इनको जैसे छुपाके मत रખ.

આંખોનાં આંસુ વહેતાં રહે તે બહેતર.
दुनिया से कोई रिश्ता बाकी रहे न तेरा,
अपना मकान इतना ठीया बनाके मत रખ.

સત્તાનાં સિંહાસન અને વૈભવના મહેલ એટલાં ઊંચાં ન બનાવો કે દુનિયામાં કોઈની સાથે સંબંધ ન રહે ! નજર સામે આનાં ઉદાહરણ જોવા મળે છે.

पानी की क्या है कीमत, कैसे पता चलेगा ?
रहने दे प्यास बाकी, सारी बुझाके मत रખ.

પાણી કે શરાબની કિંમત ત્યારે જ સમજાય જ્યારે થોડા તરસ્યા રહીએ. સંતૃપ્તિ પછી કિંમત રહેતી નથી, કામભોગની પણ એ જ હાલત છે. કવિ સરળ શબ્દોમાં ફિલસૂફીની ઊંચી વાતો સાનમાં સમજાવી દે છે.

शिकवा न कर किसी से,
जु ले हंसी-भुशी से.

– ફરિયાદ કર્યા વગર હસતાં હસતાં જીવો.
હે આદમી સે ઉલ્ફત,
नकरत भी आदमी से.

– મનુષ્ય થયા એટલે મનુષ્ય માટે hate and love રહેવાનાં જ !
तेरे तन पे शबाब का मौसम,
मेरी आंजो में प्वाब का मौसम.

તારું દેહસૌંદર્ય એ જ મારી આંખોનું સ્વપ્ન. કવિ મક્તામાં વધુ ખીલે છે :
तेरे द्विदर में नशा सा है,
तू है अंगूरी आब का मौसम.

વાહ ! તારા દર્શનથી જ નશો ચઢી જાય છે. તું જ છે શરાબની મૌસમ ! બારેમાસ રહેતી મૌસમ ! 'મૌસમ'ની રદીફને કવિ ઓર બહેલાવે છે :

તેરી આંખો મેં દીદ કી હસરત,
તેરે રૂખ પર નકાબ કા મૌસમ.

* *

સરપે કાલી ઘટાએ છાઈ હેં,
હે યહી તો શરાબ કા મૌસમ.

ઓ વાદાખ્વાર દોસ્તો ! શરાબની મૌસમ આને કહેવાય !

મેરે દિલ કો એસે ઉછાલા ન જાયે,
યે વાપસ કરો, ગર સંભાલા ન જાયે.

– સંભાળ ન લઈ શકો તો અકબદ્ધ પાછું આપો. મનહર મોદીના વિખ્યાત શેરમાં મજાક છે, અહીં દર્દ છે.

યે દિલ હૈ હમારા, જરા ગૌર કીજે,
ખિલૌના સમઝકર ઉછાલા ન જાયે.

તરતની બીજી ગઝલમાં કવિ ભાવ-પલટો આપે છે.

‘દિલ મેરા લે કે જાન માંગે હૈ,
વો મેરા ઇમ્તેહાન માંગે હૈ.’

દિલ તો લઈ લીધું... હવે જીવ પણ લેવાની પરીક્ષા કરવી છે ! આ દિલેય કેવું છે ? સૌ માંગે :

છીન લે જાયેગા ઉસે કોઈ,
ઉસકો સારા જહાન માંગે હૈ.

કવિ માશૂકાને કહે છે :

તાજા ગઝલ કે તાજા અશ્સાર મેં સુના હૂં,
તૂ એક બાર હાં કર, સૌ બાર મેં સુના હૂં.

સરસ મત્લો છે. માશૂકા ગઝલ સાંભળે એથી મોટો ઉત્સવ કયો ? અવસર કયો ? બીજો શેર છે :

બરસાત કા હો મૌસમ, છાયેં હોં સરપે બાદલ,
તૂ છોડ તાર દિલકે, મલ્હાર મેં સુના હૂં.

વરસાદની મૌસમને પ્રિયા દિલના તાર છેડે, તો રાગ મલ્હાર જ પ્રગટે એમાં શી નવાઈ ?

મિલતે મિલાતે રહિયે, યૂં આતે જાતે રહિયે,
રિશ્તા હૈ દિલ કા, રિશ્તા નિભાતે રહિયે.

– જગજિતસિંહનો સ્વર સ્મરણે ચઢે છે :

આપકા હૈ ઘર, આતે જાતે રહીએ.

ત્રીજો શેર છે :

યે દિન શબાબ કે હૈં, યાને હિજાબ કે હૈં,
દુનિયા તો દુનિયા, ખુદ કો ખુદસે ચૂપાતે રહિયે.

- ચૌવનને પરદામાં છુપાવવું એટલે ખુદથી ખુદનું છુપાવું. શા માટે ?
પરદા ક્યોં ડાલે રખિયે હર વક્ત આઈને પર ?
એક બેજબાન પર ક્યોં ચૂ જુલ્મ ઢાલે રહિયે ?

- મુલ્લાઓ તાલિબાનાનો તો ધર્મ છે બેજબાન પર જુલ્મ કરવાનો.. ફિલ્મઅભિનેતા
શાહરૂખખાનના શબ્દો કાને પડે છે : 'મુસલમાન ફક્ત બે જાતના. એક અલ્લામાં
માનનારા ને બીજા મુલ્લામાં માનનારા !'

સાઝે હયાત તુમસે હર લમ્હા કર રહા હૈ
હર સાંસ એક ગઝલ હૈ, સુનતે સુનાતે રહિયે.

સરસ કલ્પન રચાયું છે. શ્વાસ એ જ ગઝલ. હજી કવિ વધુ ઊંચાઈ પ્રાપ્ત કરે
છે :

મેરી ગઝલ કે સારે અશૂઆર હૈં તુમ્હારે
મેં ચાહતા હૂં ઇનકો બસ ગુનગુનાતે રહિયે.

ઉત્તમોત્તમ ગઝલ છે; એકે ય શેર છોડવાનું મન નથી, તોયે આ છેલ્લો :
ચૂં અશક મત બહાઓ, ખુદ પર સિતમ ન ઢાઓ,
પલકોં મેં રખડે આંસૂ હંસતે હંસાતે રહિયે.

- પાંપણમાં આંસુ રાખી હસતા રહો, હસાવતા રહો ! નખશિખ ગઝલ રચવી
તો ગાલિબ મિયાં માટેય દુર્લભ. ક્યારેક કવિનું કિસ્મત જોર કરતું હોય ત્યારે આવી
નખશિખ ગઝલ સંવેડાઉતાર ઊતરી આવે.

તાઉમ્ર આદમી યે ઇન્સાં નહીં બનેગા,
અબ રોના ઉમ્રભર હૈ પથ્થર કા આદમી હૈ.

કેટલાક હિટલર-મુસોલિનીઓ ક્યારેય ઇન્સાન બની શકતા નથી. તેવા બધા
પથ્થરદિલ આદમી કહેવાય.

તકદીર કહ રહી હૈ,
પાયેંગે તુઝકો ખોકર.

ચંદનદાસના અવાજમાં બશીર બદ્ર યાદ આવે છે :

કભી પા કે તુઝકો ખોના, કભી ખોકે તુઝકો પાના
યે જનમ જનમ કા રિશ્તા તેરે મેરે દરમિયાં હૈં.

- જિંદગીની આવી રમત રમવી સહેલી નથી. કવિ કહે છે :

‘મુઝસે યે જિંદગાની ક્યા ચાલ ચલ રહી હૈ
મૈં સાંસ લે રહા હૂં પર જાં નિકલ રહી હૈ.’

– શ્વાસ લેતાં જીવ નીકળી જાય એવી છે આ જિંદગી.

તૂ ચાહ કર ભી વાપસ ધરતી પે આ ન પાવે
રહને દે, ઇસ કદર ભી ઊંચી ઉડાન મત લે.

એટલી ઊંચાઈએ ન જવું કે ધરતી પર પાછા ન આવી શકાય. કેટલાક ઇજ્તિયારપસંદ લોકો – સત્તાભૂખ્યા લોકો એટલી ઊંચાઈએ પહોંચી જાય છે કે કોઈ એમની સાથે – પાસે – નજીક નથી રહેતું.

ગર ઇન્કલાબ તુઝકો લાના હૈ જિન્દગી મેં
તારીક શબમેં સો મત સૂરજ કી જુસ્તજૂ કર.

– ક્રાંતિ કરવી હોય તો અંધારી રાતમાં સૂરજ શોધવો પડે. ગાંધી – આંબેડકર – કબીર રાત્રે સૂતા નહોતા. ‘સૂર્યોદયની પ્રતીક્ષા કરવી અઘરી છે.’

જને કા યે સલીકા સાંસોં મેં તૂ બસા લે,
દુનિયા કહે વો સુન લે, દિલ જો કહે વો તૂ કર.

અંતરાત્માના અવાજને અનુસરનારા જ બુદ્ધ – ગાંધી બને.

ફૂરસત કભી મિલે તો
અપને ભી ઘરમેં રહિયે.

કેટલાંક સામાજિક પ્રણીઓ ઘરમાં રહેતાં જ નથી. રાત-દિવસ કામ કામ. Workoholic. એવા લોકોને ઘરમાં રહેવાની ફૂરસદ હોતી નથી – બલ્કે ઘર જ હોતું નથી.

દિલ સે કર લી હૈ તૌબા મૈંને, તો
યે ઇરાદા-એ-મયકશી ક્યું હૈ ?

– પ્રતિજ્ઞા કરવા છતાં શરાબ પીવાનું મન કેમ થાય છે ? એ જ તો મન છે.

આદમી ખૂન પીકે ઇન્સાં કા,
નામ સે ફિર ભી આદમી ક્યું હૈ ?

આદમીનું ખૂન પીનારો આદમી કેમ કહેવાય ? સંસારની એ જ મોટી કઠણાઈ છે !

ઇસ દિલકો હલકા કરલે, ખુશીયોં કે જામ ભરલે,
દિલકા જો હાલ હૈ વો દિલમેં છુપાયે મત રખ.

– જેમનું હૃદય open રહેતું હોય તેમને openheart surgeryની જરૂર રહેતી

નથી.

તેરી યાદોં કે દર્દ મેં ડૂબી

જિન્દગી કિતની ખુશનુમા હોગી !

માણ્યું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક લઠાણું ! યાદોનું દર્દ આનંદ આપે તેવું વિરલ દર્દ છે.

મેં પ્યાસ કો બુઝાને પીતા હૂં પ્યાસ અપની,
હાથોં મેં આયા સાગર ચુપચાપ દેખતા હૂં.

– તરસ છિપાવવા પોતાની તરસ પીતા કવિ તો ખાલી જામ પકડી રાખી ચૂપચાપ જોતા રહે છે. મક્તામાં કવિ શરાબને ભૂલી સંબંધો યાદ કરે છે.

કુછ એસે રિશ્તે હેં જો તડપા રહે હેં મુઝકો,
ફિર ભી મેં ઉનકો હંસ કર ચુપચાપ દેખતા હૂં.

– જે સંબંધો દર્દ આપે તે જ સંબંધો મીઠા લાગે છે.

જિસને બખ્શા હૈ દર્દે-દિલ મુઝકો,
વો હી મેરા તબીબ હૈ યારો...

ગાલિબને કેમ ભુલાય ? ‘દિલે નાદાં તુઝે હુઆ કયા હૈ ! આખિર ઇસ દર્દ કી દવા કયા હૈ ?

કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ ગાલિબથી આગળ જાય છે. ગાલિબ તો દવા શોધે છે ત્યારે આ કવિને તો તબીબ જ મળી જાય છે !

દુનિયા કે મયકદે મેં ઇન્સાન સબ હેં પ્યાસે,
હાથોં મેં સબકે ખાલી ઇક જામ જિન્દગી હૈ.

– સૌ તરસ્યા અને સૌના ખાલી જામ જેવી હાંદગી. આધુનિક જદીદ ગઝલની ભલે આબોહવા હોય કિંતુ ગઝલમાં જેવો શરાબ ભળે છે કે ગઝલનો માહોલ બદલાઈ જાય છે. ગઝલ ગાયકીમાં આજેય સૌથી વધારે દાદ ‘ઇશકે શરાબી’ ગઝલોને જ મળે છે ! શરાબ ગઝલનો આત્મા છે !

જલતા હુવા શારારા ક્યું અપને ઘર મેં રખ્મું,
કબ તક મેં તેરે ગમકો અપને જિગરમેં રખ્મું ?

– ચિનગારી જેવા ગમને શા માટે મારા જિગરમાં રાખું ?

કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટે ‘ગઝલ’નો રદીફ લઈ ગઝલ રચી છે :

જિસ ઘડી તેરી સાંસોં મેં મહેકી ગઝલ,
ખુશબૂ બનકે જહાંભર મેં ફેલી ગઝલ.

આદિલની યાદ આવે છે : ‘જ્યારે પ્રણયની જગમાં શરૂઆત થઈ હશે, ત્યારે

પ્રથમ ગઝલની રજૂઆત થઈ હશે.’ કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ પાંચમા શેરમાં વધુ ઊંચાઈ તાકે છે :

તેરે હોંઠોં કો અશૂઆર કહતા હૂં મੈં
તેરી હર બાત કો મૈને સમઝી ગઝલ.

તારા હોઠ જ શેર જેવા છે. તારી હરેક વાત ગઝલ જેવી લાગે છે. સરસ કલ્પના છે.

આદમી કો આદમી હી અબ નજર આતા નહીં
આદમી કે વાસ્તે અબ ખો ગયા હૈ આદમી.

‘આદમી’ના રદીફ પર આ ગઝલ ચણાઈ છે. માણસને માણસ જડતો નથી, એ કેવી કરુણ વાસ્તવિકતા છે ! માણસ ખોવાઈ ગયો છે.

નહીં હૈ તેરી રગ મેં નામે વફા ભી,
જફા કા નિશાં મેરી નસમૈં નહીં હૈ.

તારામાં વફા નામેય નથી, મારામાં બેવફાઈનું લોહી નથી. ગાલિબનો મિસરો છે. (મિસર એ ઉલા) ‘કી વફા હમસે તો ગૈર ઉસકો જફા કહતે હૈં !’

મૈને શહરે-ખમોશાં મેં જાકર,
જિન્દગી કા ઠિકાના ટેખ લિયા.

– કબ્રસ્તાનમાં ગયો તો જિંદગીનું સાચું સરનામું મળ્યું. આખરે જીવન કબ્રસ્તાનમાં અટકે છે. ગઝલમાં મંદિર – મસ્જિદ – મયખાના અને કબ્રસ્તાન ન આવે તે બને જ નહિ. ગઝલની આ પરંપરા છે.

પિલાયા હૈ ઉસને જહર અપને હાથોં,
મેરે દર્દે દિલ કી દવા હો ગઈ હૈ.

– ઝેર જ દિલના દર્દની દવા બની ગયું. ગાલિબ મિસરા-એ સાનીમાં કહે છે : દર્દ કી દવા ખાઈ, દર્દ બે દવા પાયા.’ આખિર યે માજરા ક્યા હૈ ભૈ ?

પ્યાસ હૈ પ્યારી મુઝે, મેરે લબોં કો જામ ક્યા ?
મયકદે જાતી હૂંઈ, રાહોં સે મુઝકો કામ ક્યા ?

– જ્યારે તરસ જ શરાબ થઈ પડી હોય, ત્યારે જામ અને મયકદા જતા રસ્તાઓનું શું કામ ? ઇસ્કે હકીકીનો ભાવ અહીં પ્રગટે છે. ખુદાના દીદારની પ્યાસ હોય પછી મયકશીની ક્યાં જરૂર ?

તેરે હજાર યૂં તો આશિક હૈં ઇસ જહાં મેં,
ઉનમૈં કહીં પે અપના હમ નામ દેખતે હૈં.

સાકીના આશિક હોય હજાર ! તેમાં નામ શોધવું પડે. કવિ જ એક અન્ય શેરમાં એનો હલ આપે છે.

ઈતના મલાલ મત કર, રોકર યે હાલ મત કર
બેહતર યહી હૈ અયદિલ, ઉનકા ખયાલ મત કર.

અફસોસ કર્યા વગર અને ભૂલી જવામાં જ સાર.

આપ જિસ દિન, જિસ ઘડી સે દિલ કે પ્યારે હો ગયે,
લોગ દુનિયાબર કે બસ દુશ્મન હમારે હો ગયે.

પરંતુ દિલનાં પ્યારાં તો સિતમગર નીકળ્યાં. જુઓ, કવિનો આ શેર :

લાખ ઉનકે સિતમ, સામને એક હમ,
હમ અયાં ભી કરૈં, તો અયાં કયા કરૈં ?

– અયાં એટલે પ્રગટ કરવું. આ સિતમોનું શું વર્ણન કરું ? કવિ ઇશકે મિજાજના મૂડમાં આવી ગયા છે.

દેખા હૈ આજ તુમને પીતે પિલાતે મુઝકો,
બરસોં બરસ સે વર્ના જિંદા મૈં જામ પર હૂં.

આ તો તમે આજે પીતો-પિવડાવતો જોયો. હું તો શરાબને સહારે જીવતો રહ્યો છું. ‘અંદર સે જી ન શકે જિયાદા બાહર સે જિયે જ્યાદા !’ પંકજે ગાયેલો શેર છે. કવિએ ઇશકે શરાબીનો મિજાજ પ્રગટ કર્યો છે.

કૈસા મુઅમ્મા હૈ કે મહેસૂસ કર રહા હૂં,
અપને હી ઘર મૈં રહ કે જૈસે કે હૂં મૈં બેઘર.

– ઉપરની જ વાત જુદા પરિમાણમાં કવિ રજૂ કરે છે. પોતાના જ ઘરમાં બેઘર હોવાની પરિસ્થિતિ પહેલી સમાન છે.

જબાં હમને શીરીન રખી હૈ અબ તક,
કભી હમને શો’તે ઉગાલે નહીં હૈ.

– કાયમ મીઠી જબાન રાખી છે. ક્યારેય અંગારા ઓક્યા નથી. આ શેર કવિનું અંગત વ્યક્તિત્વ પ્રગટ કરે છે. કામના બોજા નીચે પણ ક્યારેય કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટને ગુસ્સે થતા નિકટ સ્નેહીઓએ જોયા નથી.

ના જાને કિસ નશે મૈં,
ચકચૂર જિન્દગી હૈ.

કવિ હર્ષને ગઝલનો નશો અને વહીવટકર્તા હર્ષને કામનો નશો ! તેઓ Wordholic અને Workholic છે.

મહેફિલ કા લુક્ લેતે, તૂ યે કહાંસે જાને,
ખિલવત કા દૌર હમ પર કૈસે ગુજર રહા હૈ.

મહેફિલોમાં મજા લેતી માશૂકાને કવિની એકલતાની પીડા કેમ સમજાય ?

ઉસકી હૈ ધ્યાસ લબ પે,
હાથોં મેં જામ ઉસકા

- એકલતા ને ઉપર પાછી તરસ. હાથમાં જામ એના નામનો. ટૂંકી બહરની ગઝલમાં પણ કવિ કૌશલ્ય દાખવે છે. બીજો શેર છે :

હસરત ભરી નજર સે
તકતા હૂં બામ ઉસકા

- કામનાભરી આંખે તારા ઝરૂખાને જોઈ રહું છું.
આસાન જિન્દગી કો દુશ્વાર કર રહે હૈં,
હિમ્મત કી દાદ દીજે, હમ પ્યાર કર રહે હૈં.

- સરળ વહી જતી જિંદગીને મુશ્કેલીમાં મૂકવી હોય તો પ્રેમની જફામાં પડાય !
કવિની હિંમતને દાદ દેવી જ રહી.

દરેક કવિની એક ખ્વાહિશ હોય છે. દરેક કવિને પોતાની એક શૈલી, પોતાનો એક અંદાજે બધાં, પોતાનું genre, પોતાનું આકાશ જોઈએ. ઘણી કઠિન સાધના પછી કવિ અનુકરણમાંથી બહાર નીકળી પોતાનું અનુકરણ કરે છે :

જૈસા ભી હો, જહાં હો
એક મેરા આસમાં હો

- કવિ ખુશનસીબ છે. તેમને પોતાનું 'આસમાં' મળી ગયું છે.
આઈના દેખને કી તાબ નહીં,
અપને સાયે સે ડર કે જતે હૈં.

- સરમુખત્યારો અરીસામાં તો જાતને જોઈ શકતા નથી, પરંતુ પોતાના પડછાયાથીયે ડરે છે.

એક તુમ હો, સિમટ કે જતે હો,
એક હમ હૈં બિખર કે જતે હૈં.

- કવિ અને તાનાશાહમાં આ જ ફરક છે.
તેરી આંખોં સે પહેલે પી તો લૂં,
ફિર બતાઈ કે મયકશી કયા હૈ ?

મયકશી ફક્ત શરાબની ન હોય; લબ્જની હોય, હુશનની હોય, પ્યારની હોય, ઇન્કિલાબની હોય, સત્તાની હોય, શહવતની હોય. આંખ પર કવિનો એક અન્ય મત્લા -

તેરી આંખો કે જામ કા મૌસમ,
જાનલેવા હૈ શામ કા મૌસમ.

વળી વધુ એક મત્લા આંખો પર -

તેરી બદલી હુંઈ નજર હમકો,
જાને કયું જાં સે પ્યારી લગતી હૈ

– એ જ આંખોનાં આંસુ પર એક મક્તા

સાઇલ સમઝ કે હમ કો આંસુ કી ભીક દેતે,
હર સાંસ હમ તુમ્હારી ખૈરાત યાદ રખતે.

– ફકીર સમજીને તેં આંસુની ભિક્ષા આપી હોત તો તારું અશ્રુદાન હર શ્વાસે
યાદ રાખત.

હૈ કૌન સુનને વાલા,
હમ કુછ અગર સુનાયે.

– કવિ અને ઋષિને કોઈ સાંભળતું નથી. બુદ્ધને એમના મૃત્યુ પછી ત્રણસો વર્ષે
અશોકે સાંભળ્યા. ઈશુને ચારસો વર્ષ પછી રોમન સમ્રાટે સાંભળ્યા. મહાભારતનો શ્લોક
છે :

ઊર્ધ્વ બાહુર્વિરૌમ્યેષ ન ચ કશ્ચિચ્છણોતિ મે.

– હાથ ઊંચા કરી કરી પોકારું છું, કોઈ મને સાંભળતું નથી.

નાકામ આદમી હૂં
ઈક આમ આદમી હૂં

* * *

ક્યા અહમીયત હૈ મેરી ?

મૈં આમ આદમી હૂં

* * *

ખુદ કો કહાં મિલા હૂં ?

ગુમનામ આદમી હૂં

– આમઆદમી એટલે નકામો, મહત્ત્વ વગરનો, ઓળખાણ વગરનો. કોઈ પણ
સમાજવ્યવસ્થા ઊભી કરીએ – મૂડીવાદી કે સમાજવાદી – કોમન મેન એવો ને એવો
યથાસ્થાને જ રહે છે. મરવા પડે અને એમ્બ્યુલન્સમાં નાખવામાં આવે ત્યારે તે V.I.P.
બને છે !

આઈના રો પડા હાલ સુન કે મેરા,

ઈસસે જ્યાદા તો યે બેજબાં ક્યા કરે ?

– અરીસો પણ હાલ સાંભળી રડી પડે બેજબાં હોવા છતાં !

શેખ સાહબને મયકદે જા કર,

ચીજ માંગી હરામ ક્યા કહિયે ?

– શેખ જ જો મયખાનામાં જઈ શરાબ માંગે તો પછી શરાબ હરામ કેમ કહેવાય ? ઉર્દૂ શાયરો અલ્લાના ઇસ્લામમાં માનનારા છે. મુલ્લાના ઇસ્લામ સામે એમણે ગઝલોમાં બગાવત ફૂંકેલી છે. ઉર્દૂ ગઝલમાં શેખ, વાયઝ, મુલ્લા-મૌલવી, મંદર-મસ્જિદની ઠેકડી ન જોવા મળે તો જ નવાઈ ! સંગ્રહની છેલ્લી ગઝલનો મક્તા છે :

શેખ, મેં હૂં સાધુ, ચલ હમ કરેં યે જાદુ,
તું લિખ દે શ્લોક કોઈ ઔર મેં અજાન લિખ દૂ.

– મંદિરમાં અલ્લા બિરાજે ને મસ્જિદમાં ભગવાન તો કેટલું સારું ! ઉર્દૂ ગઝલમાં ગાલિબ અને ઇકબાલ એમ બે પ્રવાહ વહે છે. 'પૉનો બળવો નજરે જોયા છતાં તેમણે એક લબ્જ એના માટે લખ્યો નથી. કાલિદાસ જેવા સૌંદર્યરાગી કવિ છે. ઇકબાલે પ્રથમ વખત કહ્યું :

મજહબ નહીં સિખાતા આપસ મેં ભૈર રખના.

કવિ હર્ષ બ્રહ્મભટ્ટ બહુધા ગાલિબ તહજિબના શાયર છે પણ ક્યારેક ઇકબાલ પણ એમનામાં આવી જાય છે.

કવિના મતે ગમતા અશુઆરનો રસાસ્વાદ મેં કરાવ્યો. એનો અર્થ એ નથી કે અહીં ટાંકેલા બધા જ શેર ઉત્તમ છે. સ્વરુચિમાં ન આવતા કે નજર બહાર રહી જતા ઘણા ઉત્તમ શેર દિવાનમાં હશે, એની ના નહિ. સૌ ગઝલોના આ દિવાનમાં પાને પાને માણેકમોતીની જેમ ઉત્તમ શેરો વેરાયેલા પડ્યા છે તેમાંના કેટલાક અત્રે વીણી વીણી પ્રસ્તુત કર્યાં છે. અસ્તુ.

પોતીકા ભાવવિશ્વની સંપદાનો પરિચય | કિશોર વ્યાસ

[અવગાહન : રાજેન્દ્ર પટેલ, રન્નાદે પ્રકાશન, અમદાવાદ, ૨૦૧૦, ૩મી પૃ. ૧૦૬, કિં. રૂ. ૭૦/-]

બહુ ટૂંકા સમયગાળામાં રાજેન્દ્ર પટેલના જુદા જુદા વિષયનાં પુસ્તકોને આપણે જોતા થયા છીએ. એક બાજુએ કાવ્યસંગ્રહો ('કોષમાં સૂર્યોદય', 'શ્રી પુરાંત જણસે', 'બારી અંદર બહાર') તો બીજી બાજુએ વાર્તાસંગ્રહો ('જૂંદની સુગંધ', 'અધૂરી શોધ', 'અકબંધ આકાશ') ને પરભાષાની વાર્તાઓના અનુવાદ ('નદીનો ત્રીજો કાંઠો') આપતું પુસ્તક તો વળી જીવનલક્ષી પુસ્તક ('સફળતાનો અભિગમ') પણ ખરું. આ પુસ્તકોનાં પ્રકાશનથી એમની સાહિત્યદિશાની સક્રિયતાનો એક અંદાજ પ્રાપ્ત થાય છે. સાહિત્યકૃતિઓને વિધેયાત્મક દષ્ટિથી જોવી-પરખવી એ એમનો ગુણ છે. આસ્વાદલક્ષી વિવેચનને કેન્દ્રમાં રાખવું, કૃતિના ઉત્તમ અંશોને ઉજાગર કરવા એ તરફ એમનું સમગ્ર ધ્યાન રહે છે એથી કૃતિવિશેષની હાજરી અહીં સાર્વત્રિક વરતાય છે. 'અવગાહન'

વિવેચનસંગ્રહ રાજેન્દ્ર પટેલની ભાવનપ્રતિભાનો અંદાજ આપે છે.

આ સંગ્રહમાં એક વિભાગમાં કવિતાસંગ્રહની સમીક્ષાઓ છે જેમાં લાભશંકર ઠાકર અને રાજેન્દ્ર શુક્લ જેવા સિદ્ધહસ્ત કવિઓની સાથે રાજેશ પંડ્યાના અને હસમુખ રાવલના કાવ્યસંગ્રહની સમીક્ષાઓ અને કવિતા-અભ્યાસ છે. ‘ખખડતી ખેંચે કવિતા કોણ ?’ (સં. ચંદ્રકાંત શેઠ) સંચય – લાભશંકર ઠાકરની ૧૯૬૫થી ૨૦૦૪ દરમિયાનની રચનાઓનું આ સંપાદન એક અર્થમાં કવિની રચનાપ્રક્રિયાને કહે છે. રચનાઓમાં જોવા મળતા નૂતન વળાંકોને અહીં વિવેચકે તબક્કાવાર વર્ણવ્યા છે. કવિની છંદોબદ્ધ રચનાઓના લયમાધુર્યને, કલ્પનો અને પ્રતીકને તેમ શ્રુતિજન્ય આકારને ચીંધ્યાં છે. આ માટે તેઓ રચનાઓનાં દીર્ઘ ઉદાહરણો આપતાં પણ અચકાતા નથી. ક્યારેક કોઈને વધુ પડતા દૃષ્ટાંતો સાથે વાત માંડવાની આ શૈલી ખૂંચે પણ ખરી તો ક્યારેક અનાયાસ અન્ય કવિઓ સાથે તુલનાનો સંદર્ભ પણ રચાય છે જેમ કે કવિનાં ‘તડકો-ર’ કાવ્યની સાથે અહીં પોલ વાલેરીના કાવ્યને યાદ કરી લે છે. એટલું જ નહીં, એ કાવ્ય ભાવકોને માટે સંપૂર્ણ પ્રસ્તુત પણ કરે છે ! કવિની કાવ્યપ્રાણશક્તિને આપણી ભાષામાં તેઓએ બેજોડ ઘટાવી છે તો એમનાં લઘુકાવ્યોમાં કાવ્યત્વની શંકા ઉઠાવી આવા સપાટ પ્રયોગો સામે ચેતવણી પણ ધરી છે. તે છતાં અહીં ફકરે ફકરે કવિપ્રતિભાને વર્ણવવાનો તેમનો પ્રયત્ન દેખાય છે. આવા જ એક નોંધપાત્ર કવિ રાજેન્દ્ર શુક્લના વિશિષ્ટ અવાજને વિવેચકે ગંભીર એકસૂત્રતા રૂપે જોયો છે. તેઓ કવિમાં જોવા મળતી વિચારવસ્તુની ઉચ્ચતમ ગતિ, છંદોલયની સઘન તીવ્રતા અને વિશિષ્ટ દર્શન જેવા વિભાગો કરી સર્જકત્વને તપાસે છે. પરિણામે વાચકને સમીક્ષાની ગતિનો પણ એક અંદાજ આવી જાય છે, અહીં પણ ઉદાહરણ બહુલતાથી કવિવિશેષને ચીંધવાનો ઉપક્રમ રખાયો છે. અહીં તેઓ એક નોંધપાત્ર વાત ઉપસાવે છે કે નવોદિતોએ આ કવિનાં ગઝલેતર કાવ્યોનું સૂક્ષ્મતાથી પરિશીલન કરવા જેવું છે. ‘પૃથ્વીને આ છેડે’ (રાજેશ પંડ્યા) સંગ્રહ તેઓને શબ્દ, ભાષા અને વિચારના ત્રિપરિમાણને કૃદ્ધી ચોથા પરિમાણમાં સૌંદર્યલક્ષી કૃતિ આપતો જણાયો છે. અહીં તેઓ કવિની પ્રક્રિયાને, લયના પ્રાસને અને રચનાઓમાંથી પ્રગટતા અનન્ય ગર્ભિત અર્થોને પ્રશંસે છે એની સામે ચબરાક્રિયાં કાવ્યો, કાવ્યોમાં પ્રવેશી જતાં સપાટ વિધાનો અને અછાંદસની શિસ્ત વિશે માર્મિક ટકોર કરવાનું પણ તેઓ ચૂકતા નથી. આ જ રીતિએ હસમુખ રાવલના ‘શબ્દમુદ્રિકા’ સંગ્રહને તપાસતાં આ કાવ્યરચનાઓના ચાર પ્રવાહોને ધ્યાનમાં લઈને કવિકર્મને તપાસ્યું છે. આ સંગ્રહમાં જોવા મળતાં અનેક સ્વરૂપો સામે વિવેચક કોઈ એક સ્વરૂપને વધુ પ્રમાણમાં સેવવાની વાત કરે છે. શક્યતાસભર લાગતા એવા આ કવિમાં વિવેચકે પ્રવૃત્ત થવાની, પાંગરવાની ને અવ્યક્તને વ્યક્ત કરવા મથતા રહેવાની નિજી મુદ્રા જોઈ છે. આ ચારે સંગ્રહોમાંથી છેલ્લા બે સંગ્રહોની કંઈક ટૂંકાણમાં જ આટોપાઈ જતી સમીક્ષાઓ અસંતોષ જન્માવે છે. આગળના

બંને લેખોની માફક આ નવોન્મેષ કવિઓ પર પણ વિગતે કામ કરવા જેવું હતું એમ કોઈને પણ લાગે.

અહીં બીજો વિભાગ કથાસાહિત્ય અંગેનો છે, જેમાં સાત લેખોમાંથી છ લેખો વાર્તાકારોના, વાર્તાપ્રવાહનું વિહંગાવલોકન કરતા છે. વાર્તા સ્વરૂપનો મૂળગત રસ જ એમાં કામ કરી રહ્યો છે. એકમાત્ર લેખ નવલકથા ‘ધ ડેથ ઓફ વિષ્ણુ’ (મનીલ સૂરી)નો આસ્વાદ છે. કાવ્યસંગ્રહોની જેમ જ વાર્તાઓને તપાસવા માટે વિવેચક વિભાગોમાં વાતને વહેંચીને ચર્ચાની એરણ પર લાવે છે. કેટલીક નોંધનીય વાર્તાઓ વિશે વિસ્તારથી કહે છે, એમાં તુલનાત્મક અભિગમ પણ દાખલ થતો રહે છે. સ્વરૂપની શાસ્ત્રીય ચર્ચાઓને ગૂંથવાનો યત્ન પણ કરતા દેખાય છે પરંતુ સિદ્ધહસ્ત વાર્તાકારોની રચનાઓમાં પૂર્વે થયેલા વિવેચનનાં કોઈ અવતરણો આપવાનો તેઓ મોહ ધરાવતા નથી અને પ્રત્યેક કૃતિ વિશેનો પોતીકો, ચોખ્ખો અભિપ્રાય આગળ ધરતા રહે છે. રાધેશ્યામ શર્મા અને દીવાન ઠાકોરની વાર્તાઓને તપાસતાં વિવેચકે વાર્તાવિશેષોને દર્શાવવા મુદ્દાઓ, ચિત્રાત્મક વિભાજનો પણ કર્યાં છે. આ સંગ્રહ રાધેશ્યામ શર્માની સિદ્ધિઓ તારવવા ઉપરાંત સર્જકની આધુનિક પ્રયોગાત્મક રચનારીતિના પ્રભાવ અને વળગણને મુજબ બની જતી, સંદિગ્ધ રચનાઓ નિપજાવતો લાગે છે. ક્યારેક અચાનક સમેટાઈ જતી અધૂરી લાગતી વાર્તાઓ જેવા દોષોને પણ સંયત રીતિએ કહી બતાવ્યા છે. દીવાન ઠાકોરની વાર્તાકળા ભારોભાર વાસ્તવિક જગત અને સંકુલ કપોલકલ્પનાના રસાયન વડે વિવેચકે નોંધપાત્ર ગણાવી છે. તરેહવારના આરોહ-અવરોહને પ્રગટાવતા, વાર્તારચનાની નવી પ્રયુક્તિઓ દાખવતા અને નવા વિષયવસ્તુ તેમ પાત્રોની મનોમયતાને લીધે આ સર્જકના વાર્તાવિશેષો અહીં સદૃષ્ટાંત વર્ણવવાની તક લીધી છે. ટૂંકી વાર્તાના આગવા અવાજ લેખે મોહન પરમારની ઓળખ આપતાં તેઓ એક નોંધનીય વિધાન તારવે છે કે : ‘શુદ્ધ કળા માટે કટિબદ્ધ હોવું અને પોતાના તળસમાજ માટે પણ સંચિત રહેવું તે ઘણું કઠિન કામ છે.’ આ સર્જકે જે સક્ષમ વાર્તાઓ આપી છે એનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કૃતિચર્ચા થકી કર્યું છે. ઈ. સ. ૨૦૦૨-૦૩ની વાર્તાઓનું સરવૈયું આપતા લેખમાં એ સમયગાળાની વાર્તાસિદ્ધિઓ અને ઉણપોની ચિકિત્સા થઈ છે. અહીં તેઓ નોંધે છે કે : ‘લેખકો તો ઘણા છે પણ કલાકાર લેખકો ખૂબ ઓછા છે.’ એ પછી એનું ઔષધ આપતાં કહે છે કે લેખકોએ મથવું જોઈએ. જાણીતી અને સામાન્ય જણાતી આ વાત જીવનમાં લઈ આવવાનું ખરે જ દુષ્કર છે. કિરીટ દૂધાત અને મણિલાલ હ. પટેલની વાર્તાઓ વિશેનાં નિરીક્ષણો અભ્યાસપ્રદ છે. બંને વાર્તાકારોની વિષયસામગ્રી સમેત સર્જકોની વાર્તાકળાની તુલનાઓ અભ્યાસનો એક રસિક મુદ્દો જન્માવે એમ છે પરંતુ બંને વાર્તાકારોનું ગજું એવડું છે કે આ તુલના વધુ અભ્યાસ માગે છે.

સમગ્ર સંગ્રહમાં પ્રત્યેક સમીક્ષામાં ને ખાસ તો અંતભાગે કોઈ ને કોઈ પશ્ચિમી

સર્જકના અવતરણને મૂકવાનું વિવેચકનું વલણ છે. આવું વિધાન આવે ત્યારે વાચક સમજી જાય કે હવે ચાલો, લેખના અંતભાગે છીએ એવી એકતાનતા વિવેચકે ઊભી કરી છે. ક્યારેક એ અવતરણો વાતને સાંધી આપનાર, વધુ સઘનપણે કહેવા ખપમાં લાગતાં હશે પણ હરહંમેશ એવું શક્ય ખરું ? અનુકરણ એટલે મરણ નહીં ?

સુઘડ મુદ્રણ, કર્તા અને કૃતિની સૂચિઓ તેમજ શૈલજાના હાથે ચિતરાયેલા સુંદર આવરણથી આ સંગ્રહની શોભા વધી છે. અવગાહનનો એક કોશગત અર્થ ડૂબકી મારવી તો બીજો અર્થ લીન થવું એવો છે. સર્જનમાં તેમ સર્જકમાં અવગાહન કરાવતા આ વિવેચનલેખોમાં કોશનો બીજો અર્થ વધારે બંધ બેસે છે. પોતીકા ભાવવિશ્વની સંપદાનો પરિચય આપતાં આવાં અભ્યાસલખાણો વિવેચક પાસેથી મળતાં રહે એવું ઇચ્છીએ.

૧૪

પરબ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના સભ્યપદ અને 'પરબ'ના લવાજમ અંગે :

- $\frac{1}{15750}$ 'પરબ' દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રકાશિત થાય છે.
- $\frac{1}{15750}$ 'પરબ'ના ગ્રાહક તથા પરિષદના સભ્ય વર્ષમાં ગમે ત્યારે થઈ શકાય છે.
- $\frac{1}{15750}$ 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦ છે.
- $\frac{1}{15750}$ વિદ્યાર્થીઓ માટે 'પરબ'નું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૭૫ છે. સાથે પ્રમાણપત્ર બીડવું.
- $\frac{1}{15750}$ ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વાર્ષિક તેમજ આજીવન સભ્યપદના શુલ્કમાં 'પરબ'ના લવાજમનો સમાવેશ થઈ જાય છે.
- $\frac{1}{15750}$ પરિષદના વાર્ષિક વ્યક્તિગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨૦૦ તથા સંસ્થાગત સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૩૦૦ છે.
- $\frac{1}{15750}$ પરિષદના આજીવન સભ્યપદનું શુલ્ક રૂ. ૨,૦૦૦ છે તથા સંસ્થા આજીવન સભ્ય ફી રૂ. ૩,૦૦૦ છે. (વિદેશવાસીઓ માટે ૭૫ પાઉન્ડ અથવા ૧૩૦ ડોલર.)
- $\frac{1}{15750}$ 'પરબ' લવાજમ તથા પરિષદ સભ્યપદ શુલ્કની રકમ મનીઓર્ડર અથવા ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટથી 'ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ'ના નામે જ મોકલવી.
- $\frac{1}{15750}$ પત્રવ્યવહારનું સરનામું : તંત્રી, 'પરબ', ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ (પ્રકાશન વિભાગ), ગોવર્ધનભવન, આશ્રમમાર્ગ, 'ટાઇમ્સ' પાછળ, નદીકિનારે, પો.બો. ૪૦૬૦, અમદાવાદ ૩૮૦૦૦૮

પરિષદ પરિસરમાં યોજાતા વિવિધ કાર્યક્રમોમાં યુવાનોની ઉપસ્થિતિ ધ્યાન ખેંચે તેવી હોય છે. એટલું જ નહીં, ઇન્ટરનેટ ઉપર ખાસ કરીને વિકિ-ગુજમાં અનેક યુવાનો કાર્યરત છે. એ જોઈને આનંદ થાય છે. ગુજરાતી ભાષામાં સાહિત્યેતર વિભાગોમાંથી યુવાનોને પ્રવૃત્ત જોઈ એક પ્રકારનો ઉત્સાહ વધે છે. વાસ્તવમાં સામસામેના છેડાનાં દૃશ્યો જોવા મળે છે. એક છેડે ગુજરાતી ભાષાથી વિમુખ થતી અને અંગ્રેજીના વ્યામોહમાં અંધ પ્રજા જોવા મળે છે તો બીજા છેડે દેશ-પરદેશમાં અનેક યુવાનોની ભાષા-અભિમુખતા પણ જોવા મળે છે. આ સંજોગોમાં પરિષદે પોતાના કાર્યક્ષેત્રની સીમાઓ વિસ્તારવી પડશે. સાહિત્યને કેન્દ્રમાં રાખી પોતાના પરિવનો ઘેરાવો ખુલ્લો કરવો પડશે જ. અત્યારની અને આવનારી પેઢી માટે ટેકનોલોજીનો બહોળો ઉપયોગ ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યના પ્રચાર-પ્રસાર માટે કરવો જ રહ્યો. હાલ, પરિષદે આ અંગે ઘણી પહેલ કરી છે.

અત્યારે પરિષદના અનેક સાહિત્યિક કાર્યક્રમો ઉપરાંત લોકોને ઉપયોગી થાય એવા કેટલાક અભ્યાસક્રમો ચાલુ કર્યા છે. આ અભ્યાસક્રમોમાં જોડાયેલા અનેક યુવાન મિત્રોને અનેક તકો પ્રાપ્ત થઈ છે. જો કોઈ જાણે પરિષદે ભાષાસાહિત્યના સંવર્ધન અર્થે પણ આ દિશામાં વધુ ને વધુ પ્રવૃત્ત થવું પડશે. હાલ જે અભ્યાસક્રમો ચાલે છે તેની થોડી વિગત આમ છે.

૧. માતૃભાષા કૌશલ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ : અત્યાર સુધી સાત બેચ પૂરી થઈ છે. હવેથી આ અભ્યાસક્રમ દર માસની પહેલી તારીખે શરૂ થાય, પંદર દિવસ દરરોજ દોઢ કલાક વર્ગો ચાલે એવી યોજના વિચારી છે.

૨. અનુવાદનો અભ્યાસક્રમ : અત્યાર સુધીમાં એક બેચ બહાર પડી છે અને પહેલી જુલાઈથી બીજી બેચનો આરંભ થશે. દર સોમ, મંગળ બે કલાક એમ છ માસ સુધી આ કોર્સ ચાલે છે.

૩. પત્રકારત્વનો અભ્યાસક્રમ : અત્યાર સુધી બે બેચ બહાર પડી છે અને પહેલી જુલાઈથી ત્રીજી બેચનો આરંભ થશે. દર સોમ, મંગળ બે કલાક એમ છ માસ સુધી ચાલતા કોર્સને ખૂબ સરસ પ્રતિસાદ સાંપડ્યો છે.

અનુવાદ અભ્યાસક્રમ પૂરો કરીને બે અનુવાદકો, અનુવાદ પ્રતિષ્ઠાન અંતર્ગત ગાંધીજીના અક્ષરદેહની કામગીરી માટે ગંભીર રીતે જોડાયા છે, તો પત્રકારત્વના કોર્સના ઘણા મિત્રોને નવી તકો પ્રાપ્ત થઈ છે. બેચ અભ્યાસક્રમની માન્યતા ગુજરાત યુનિવર્સિટીએ આપેલી છે. પરિષદની સંશોધનસંસ્થા ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર આ તમામ અભ્યાસક્રમોનું સંચાલન કરે છે.

હવે ટૂંક સમયમાં બીજા બે અભ્યાસક્રમો પ્રૂફ રીડિંગ તથા ડીટીપીના શરૂ થશે. આવા અભ્યાસક્રમોમાં જોડાતાં યુવાનો સહજ રીતે પરિષદની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાય છે તથા પુસ્તકાલયનો પણ લાભ લે છે. આ વાત મહત્ત્વની લેખાવી જોઈએ.

હમણાંનો એક બીજો સુખદ અનુભવ પણ નોંધવા જેવો છે. દર બુધવારે સાંજે ૭થી ૮ મળતી બુધસભાની કાર્યશાળામાં આજકાલ વીસ જેટલાં નવસર્જકો ઉપસ્થિત રહે છે. હમણાં જ યોજાયેલા ૨૮ કવિઓના કવિસંમેલનનો અને આ પ્રવૃત્તિ અંગે મીડિયાએ આપેલા વિધેયાત્મક પ્રતિસાદનો પણ ફાળો છે. ઉપરના ત્રણે અભ્યાસક્રમો ઉપરાંત પરિષદમાં નિયમિત ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે પાક્ષિકી, ગ્રંથ સાથે ગોઠડી, અનુવાદ-અભિમુખતા વગેરેમાં તથા પરિષદના પરિસરમાં બીજી સંસ્થાઓ દ્વારા યોજાતા કાર્યક્રમોમાં યુવા વર્ગની સામેલગીરી ખૂબ જોવા મળે છે. ત્યારે વરિષ્ઠ સાહિત્યકારો માટે એક વિશેષ અપેક્ષા જાગે છે. આપણી આજ, આવતી કાલ ઘડતી હોય છે ત્યારે સુજ્ઞજનોની જવાબદારી ખૂબ વધી જાય છે. એક તરફ શ્રેષ્ઠતાની ઘેલછામાં બંધ રહેતાં આપણાં બારણાં છે તો સામે છેડે વાંચવા, લખવા, બોલવાની ટેવ ગુમાવતી આપણી પ્રજા છે. પરિષદને આ સમયમાં મહત્ત્વની ભૂમિકા અદા કરવાની તક છે. ખુલ્લા મને આ વિશે ગંભીરતાથી વિચારવાનો સમય પાકી ગયો છે. ભાષા, સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિ પ્રતિ અભિમુખ એવી આજની પેઢી, અતિથિ તરીકે પરિષદમાં પ્રવેશે ત્યારે તેમને નિવાસી બનાવવાની ફરજ આપણાં સૌ કોઈની છે.

રાજેન્દ્ર પટેલ

અનુવાદ-અભિમુખતા

તા. ૧૨-૨-૨૦૧૩ મંગળવારે મળેલી ‘અનુવાદ-અભિમુખતા’ની બેઠકમાં વડોદરાથી શ્રી પરેશભાઈ પંડ્યા તેમણે અંગ્રેજીમાં અનૂદિત કરેલી ગઝલો લઈ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. તે અનૂદિત કરેલી મનોજ ખંડેરિયાની ‘એમ પણ બને’, નયન દેસાઈની ‘લંબચોરસ ઓરડામાં એક સમય ઘૂંટાય છે’ તથા શોભિત દેસાઈની ‘હજી પણ ત્યાં જ ઊભો છું’નું પહેલા ગુજરાતી પછી અંગ્રેજીમાં એમ પઠન કરતા રહ્યા. મહર્ષિભાઈ મહેતા પણ એ જ ગઝલોનો અનુવાદ જોડે જોડે વાંચતા ગયા. ગઝલોના અનુવાદ રદીફ-કાફિયા, યોગ્ય શબ્દો વાપરવાનો આગ્રહ, સાચું અંગ્રેજી લખવાની વાત વગેરે ખૂબ ચર્ચાસ્પદ રહી. એક મત એવો પણ રહ્યો કે ગઝલ ગવાય ત્યારે જ અનુભવાય, વળી તેનું સ્વરૂપ અંગ્રેજીમાં નહીં જળવાય માટે અનુવાદ કરવો હોય તો હિંદી કે ઉર્દૂમાં જ કરવો જોઈએ જેથી આપણી ભાષામાં જે કૌવત છે તે સમજાવી શકાય. ચિનુભાઈ મોદીએ તો ભારપૂર્વક કહ્યું કે ગઝલનો અનુવાદ કરવાનું છોડી અછાંદસ કવિતાનો અનુવાદ કરવો જોઈએ જેથી આપણી ભાષા સુપેરે બીજે પહોંચે અને લય પણ જળવાય. પ્રીતિબહેન સેનગુપ્તા, એસ. એસ. રાહી તથા મીનાબહેન દેસાઈની ઉપસ્થિતિ પણ માર્ગદર્શક બની. ચર્ચાના

કારણે પરેશભાઈને પણ તેમનો ફેરો સાર્થક લાગ્યો.

તા. ૧૨-૩-૨૦૧૩, મંગળવારે મળેલી ‘અનુવાદ-અભિમુખતા’ની બેઠક શ્રી રમેશ ર. દવે હસ્તક હતી. અનુવાદ કરતી વખતે આમ તો આખી કૃતિને લક્ષમાં રાખી તેના ભાવ અને ભાષા તપાસવાં જોઈએ પણ અહીં વાતચીત અભ્યાસ રૂપે હોવાથી તેમણે નાનું એકમ ઉમર ખય્યામની એક રૂબાયત લઈ વાત કરી. ઉમર ખય્યામે રુબાયતો લખી પછી લગભગ ૫૦૦ વર્ષે એડવર્ડ ફિટ્ઝરલ્ડ દ્વારા તેનો અંગ્રેજીમાં અનુવાદ થયો. બધાં શ્રોતાઓના હાથમાં એ રુબાયતના ગુજરાતીમાં થયેલા આઠ અનુવાદની નકલ હતી. પછી તો રમેશભાઈ માસ્તરે બધા પાસે પોતે કેવો અનુવાદ કરે તે રીતે એક એક પંક્તિ બોલાવડાવી. ફિટ્ઝરલ્ડે કરેલા અનુવાદના ગુજરાતીમાં એક જ શબ્દના આઠ પર્યાય મળ્યા. કયું વધારે યોગ્ય ? સ્વર્ગ સાથે વિશેષણનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ ? વિશેષણ પાંખનું કામ આપે તો યોગ્ય. વળી આ આઠે પર્યાય વાંચતાં તરત જ જે તે અનુવાદક પર પડેલી સ્થળ-કાળની અસર જણાઈ આવે. અનુવાદક કેટલી મોકળાશ ભોગવી શકે ? આવા સવાલો-જવાબોમાંથી બધાં જ જાણે પોતે અનુવાદક હોય તેમ વાતોમાં ગૂંથાયાં. રમેશભાઈએ છેલ્લે અંત ખુલ્લો રાખતાં કહ્યું કે છંદથી, લયથી, નાનાં નાનાં સાદાં વાક્યોથી – જે રીતે અનુવાદ કરો પણ તેમાં ‘મર્મ-સ્પર્શીતા’ હોવી જોઈએ તે મૂળ વાત છે. બેઠક-વર્ગ ખરા અર્થમાં હેતુલક્ષી રહ્યો.

પાક્ષિકી

તા. ૨૧-૨-૨૦૧૩ના રોજ ગુરુવારે નિર્મળાબહેન મેકવાને ‘હટાણું’ વાર્તાનું પઠન કર્યું હતું. ઘરની આર્થિક જવાબદારી નિભાવવા માટે શહેરમાં જઈ ક્લિનિકલ એક્સપરિમેન્ટ માટે શરીરના ભોગે પૈસા કમાતા પૂનજાની વાર્તામાં માવજતની જરૂર જણાતી હતી. સાગર શાહ અને જિજ્ઞેશ બ્રહ્મભટ્ટે વાર્તા સંદર્ભે વિશદ ચર્ચા કરી હતી. તા. ૭-૩-૨૦૧૩ના રોજ વાર્તાકાર સાગર શાહે ‘ટફનેસ’ વાર્તાનું પઠન કર્યું હતું. વાર્તામાં દેવેનભાઈના પાત્ર દ્વારા રજૂ થયેલ મુદ્દો રસપ્રદ હતો. રચનાપ્રક્રિયા સંદર્ભે સૂચનો થયાં હતાં.

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિના ઉપક્રમે

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિના ઉપક્રમે તા. ૧૨-૦૩-૨૦૧૩ના રોજ ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ ખાતે ‘સંગીત સાથે સર્જન’નો નવતર કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. જાણીતાં સર્જક ધીરુબહેન પટેલની ઉપસ્થિતિમાં યોજાયેલ આ કાર્યક્રમમાં ઉપસ્થિત લેખિકાઓએ પ્રથમ એક કલાક મહાન સંગીતકાર બિથોવનનું ‘મુન લાઈટ સોનેટ’ (સિમ્ફની) અને પશ્ચિમી પ્રશિષ્ટ સંગીત માણ્યું હતું. તે પછી મનમાં જે સ્ફુરે તે કવિતા, સ્મરણ, પ્રવાસ, ચિંતન સ્વરૂપના લખાણ દ્વારા અભિવ્યક્ત કર્યું હતું. લખાયેલી આ કૃતિઓનું પઠન પણ

ઉપસ્થિતોએ માણ્યું હતું.

બેઠકના પ્રારંભે શ્રી ધીરુબહેન પટેલે બહેનોને લેખન-વાંચન માટે પ્રોત્સાહિત કરતાં જણાવ્યું હતું કે, સર્જકતા શીખવી શકાતી નથી. અનેક પ્રકારની પરિસ્થિતિઓ વચ્ચે જીવતા હોઈએ છીએ ત્યારે અંદરની અનુભૂતિને લેખનના માધ્યમે બહાર આણવી જોઈએ. સર્જકતા અંદરનો આનંદ, અનુભૂતિનો આનંદ મહત્વનો છે.

આ નવતર કાર્યક્રમમાં છાયા ત્રિવેદી, સુધા મહેતા, માલિની શાસ્ત્રી, બિંદુ માધુ, ભારતી સોની, નિર્મળા પટેલ, ગીતા ચૌહાણ, કિશોરી ચંદ્રારાણા, પ્રજ્ઞા પટેલ, પારુલ દેસાઈ, કૃષ્ણા રાવલ, દીપ્તિ શાહ અને ધીરુબહેન પટેલ વગેરેએ 'સંગીત' સાંભળીને પછી લખાયેલી ગદ્ય-પદ્ય કૃતિઓનું વાંચન કર્યું હતું.

પ્રજ્ઞા પટેલ

કપડવંજમાં વ્રજલાલ દવે વ્યાખ્યાન

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અને આર્ટ્સ એન્ડ કૉમર્સ કૉલેજ, કપડવંજના સંયુક્ત ઉપક્રમે 'વ્રજલાલ દવે વ્યાખ્યાનમાળા' અંતર્ગત 'તળપદનું કાવ્યશાસ્ત્ર' વિષય પર પ્રો. ભરત મહેતાએ વિદ્યાર્થી-ભોગ્ય શૈલીમાં મનનીય અને રસપ્રદ વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

પત્રકારત્વ અભ્યાસક્રમનાં વિદ્યાર્થીઓનો પ્રમાણપત્ર વિતરણ સમારોહ

તા. ૧૦-૦૩-૨૦૧૩, રવિવારના રોજ પરિષદ પ્રમુખ શ્રીમતી વર્ષા અડાલજાના હસ્તે, ગુજરાત યુનિવર્સિટી માન્ય અને ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ દ્વારા સંચાલિત પત્રકારત્વના વર્ગોના વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણપત્ર એનાયત કરવામાં આવ્યાં હતાં.

તા. ૬ ઓગસ્ટ, ૨૦૧૨થી તા. ૭ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩ સુધી ચાલેલા આ પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમમાં અનુભવી પત્રકારો અને વિવિધ વિષયોનાં તજજ્ઞો દ્વારા પત્રકારત્વ તેમજ સાહિત્યિક પત્રકારત્વની સમજ પૂરી પાડવામાં આવી હતી.

સમારોહના ઉપક્રમે પત્રકારત્વ અભ્યાસક્રમનાં સંયોજક દષ્ટિબહેન પટેલે ભાષાશુદ્ધિ, અનુવાદક્ષમતા અને સાહિત્યવાંચનનો વ્યાપ વધારવાની તાકીદ કરી હતી.

પરિષદ મહામંત્રી શ્રી રાજેન્દ્ર પટેલે પત્રકારત્વના અભ્યાસક્રમની શરૂઆત અને તેને સાંપડેલી સફળતા વિશેની ભૂમિકારૂપ વાત કરી હતી.

દિગ્ગજ સાહિત્યકાર ડૉ. ચિનુ મોદીએ ભાષાસજ્જતાના વર્ગોમાં જોડાઈ વિદ્યાર્થીઓને લેખનસુધારણા કરવા અંગે ધ્યાનદોરવણી કરી હતી.

આ ઉપરાંત અનુવાદક્ષમતા અને ગુજરાતી ભાષાની સાથે સાથે અંગ્રેજી અને હિંદી ભાષાઓ પર પણ પ્રભુત્વ મેળવવાનું વિદ્યાર્થીઓને દિશાસૂચન કર્યું હતું.

પ્રારંભિક તબક્કાથી જ વિદ્યાર્થીઓના મિત્ર અને માર્ગદર્શક બનીને રહેલા શ્રી રમેશ

તન્નાએ વિદ્યાર્થીઓને પોતાની અંદર રહેલી ઊર્જાનો ઉપયોગ કરી અથાગ મહેનત કરવા જણાવ્યું હતું તેમજ હકારાત્મક પત્રકારત્વ પર ભાર મૂક્યો હતો.

પત્રકારત્વ અભ્યાસક્રમમાં પ્રથમ આવેલા રતિલાલ કા. રોહિતે પોતાના અભ્યાસ દરમિયાનના અનુભવો વાગોળ્યા હતા.

ત્યારબાદ વર્ષા અડાલજાના હસ્તે વિદ્યાર્થીઓને પ્રમાણપત્ર વિતરિત કરવામાં આવ્યાં. વર્ષાબહેને પોતાના જીવનનાં સંસ્મરણો અને કારકિર્દીના ખટ-મધુરા કિસ્સાઓ વિદ્યાર્થીઓ સાથે વહેંચ્યાં હતાં.

સમારોહના સમાપનના ભાગ રૂપે પારુલ કં. દેસાઈએ ભાષા સજ્જતાની ઊણપ વિશે વિદ્યાર્થીઓને જાગૃત કર્યાં હતાં. આ ઉપરાંત પત્રકારત્વ-અભ્યાસની સફળતા બદલ અધ્યાપકો, વિદ્યાર્થીઓ અને સહકર્મચારીઓનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

— શિવાની શાહ

‘ભાષાવિજ્ઞાન અને ગુજરાતીનો અભ્યાસ’ વિશે રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર અને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના સંયુક્ત ઉપક્રમે તા. ૨૩-૨-૨૦૧૩ શનિવારના રોજ ‘ભાષાવિજ્ઞાન અને ગુજરાતીનો અભ્યાસ’ વિષય પર એકદિવસીય રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદનું આયોજન થયું હતું. આરંભમાં કૃષ્ણા રાવલે સરસ્વતીવંદના કરી ઉદ્ઘાટનબેઠકનું સંચાલન કર્યું હતું. આ રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદની સાથેસાથે ભારતીય ભાષાસંસ્થાન, પૂના દ્વારા પ્રકાશિત પુસ્તક ‘ગુજરાતી લેખનરીતિ’નું ગ્રંથપ્રાગટ્ય પશ્ચિમી ભાષાસંસ્થાન, પૂનાનાં આચાર્યા શ્રી કલિકાબહેન મહેતાએ કર્યું હતું. ‘ગુજરાતી લેખનરીતિ’ પુસ્તકનો પરિચય શ્રી અરવિંદ ભાંડારીસાહેબે આપ્યો હતો. પુસ્તકની ઉપયોગિતાની રસપ્રદ માહિતી આપી હતી.

ઉદ્ઘાટનબેઠકની શરૂઆત સવારે ૯ વાગે થઈ હતી. તેમાં સ્વાગત-વક્તવ્ય ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના મહામંત્રી શ્રી રાજેન્દ્ર પટેલે આપ્યું હતું. તેમાં તેમણે આ અઠવાડિયું જાણે કે માતૃભાષાના મહોત્સવનું અઠવાડિયું બની રહ્યું તેનો આનંદ વ્યક્ત કર્યો હતો. ક. લા. સ્વાધ્યાય મંદિરના કાર્યકારી નિયામક શ્રી પારુલબહેન દેસાઈએ ભાષાવિજ્ઞાન વિષયક પરિસંવાદની ભૂમિકા, ભાષાવિજ્ઞાનની અગત્યની વાત કરી હતી. જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી રઘુવીર ચૌધરીએ ભાષા એ સાંસ્કૃતિક ઘટના છે તેવું જણાવ્યું હતું. તેમણે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે માતૃભાષાનો પાયો મજબૂત હોય તો જ ભગિની ભાષા સારી રીતે જાણી શકાય છે. અન્ય શાસ્ત્રનું જ્ઞાન સારી રીતે મેળવી શકાય છે. જાણીતા ભાષાવિજ્ઞાની શ્રી યોગેન્દ્ર વ્યાસે અધ્યાપકોની નિષ્ઠા પ્રત્યે આંગળી ચીંધી હતી. ભાષાવિજ્ઞાન અઘરો-શુષ્ક વિષય છે તેવી ગેરસમજથી વિદ્યાર્થીને ભાષાવિજ્ઞાનના અભ્યાસથી દૂર રાખવા પ્રયત્ન ન કરવો જોઈએ. ભાષાવિજ્ઞાન એ કવિતા જેવો વિષય છે તેમ કહીને તેમણે

‘જૂનું પિયરઘર ખાલી કરતાં’ સોનેટના ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવ્યું હતું. ઉદ્ઘાટનબેઠકનાં અધ્યક્ષશ્રી કલિકા મહેતાએ ભાષાવિજ્ઞાન ભણાવવાની – ગોખાવવાની સંકલ્પના છે તે દૂર કરવી જોઈએ. સાંપ્રત સમયમાં ભાષાવિજ્ઞાનની કેટલીક સમસ્યાઓ પણ તેમણે જણાવી. આ પરિસંવાદના આયોજકોનો આભાર માની પોતાનું અધ્યક્ષીય વક્તવ્યનું સમાપન કર્યું હતું. ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિરના અધ્યાપકશ્રી ઈતુભાઈ કુરકુટિયાએ ઉદ્ઘાટનબેઠકના વક્તાશ્રીનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

પ્રથમ બેઠકમાં. પ્રથમ બેઠકના અધ્યક્ષશ્રી રમણભાઈ સોનીએ વક્તાઓનો પરિચય આપ્યો હતો. તથા ‘ધ્વનિ અને ધ્વનિઘટકો’ વિશે પોતાનું વક્તવ્ય આપ્યું હતું.

તેમણે વિવિધ ઉદાહરણ દ્વારા ધ્વનિ અને ધ્વનિઘટકોની સમજ આપી હતી. સાહિત્યની કેડીએ ભાષાવિજ્ઞાન શીખવું જોઈએ. ગુજરાતી લોકગીત ‘સૈયર મ્હેદી, મ્હેદી વૈઈશું, મ્હેદી મોટા’નું સરસ ઉદાહરણ આપ્યું.

આ ઉપરાંત ઘોષ-અઘોષ ધ્વનિ, કાન-ગાન, ભણ-ગણ, ધ્વનિ ઘટક એ સાંભળવાની ક્રિયા સાથે સંકળાયેલી બાબત છે તેમ તેમણે કહ્યું હતું. ત્યાર બાદ ડૉ. સલોનીબહેન જોષીએ અપભ્રંશ અને ગુજરાતીનો સંબંધ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું હતું. ગુજરાતી ભાષાની ઉત્પત્તિ અપભ્રંશ ભાષામાંથી જ થઈ છે. અપભ્રંશ ભાષાના કેટલાક દુહાનું પઠન કર્યું હતું. (અમ્હેનું અમે, તમ્હેનું તમે, મઈ-તઈનું મે-તે) જેવા ઉદાહરણ દ્વારા અપભ્રંશ અને ગુજરાતી ભાષા વિજ્ઞાનની વાત કરી હતી. ત્યારબાદ શ્રી હેતલબહેન પંડ્યાએ પંડિત યુગના ભાષાવિજ્ઞાની શ્રી નરસિંહરાવ દિવેટિયાનાં જીવનકવન તથા ભાષાવિજ્ઞાનમાં કરેલા પ્રદાનની વાત કરી હતી. આ બેઠકના એક વક્તા શ્રી હર્ષવદન ત્રિવેદી નાદુરસ્ત તબિયતના કારણે ઉપસ્થિત રહી શક્યા ન હતા. અધ્યક્ષશ્રી રમણભાઈ સોનીએ અધ્યક્ષીય વક્તવ્ય આપીને પ્રથમ બેઠકનું સમાપન કર્યું હતું.

૨.૦૦ વાગ્યે બીજી બેઠકનું આયોજન થયું હતું. આ બેઠકના અધ્યક્ષશ્રી ડૉ. અરવિંદ ભાંડારીસાહેબ હતા. તેમણે ‘ગુજરાતી વાક્યરચનાની લાક્ષણિકતાઓ’ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું હતું. ‘આ ઘર અમારું છે’, ‘અમારું આ ઘર છે’ જેવા ઉદાહરણ દ્વારા સારી રીતે સમજ આપી હતી. શ્રી પિંકીબહેન પંડ્યાએ ‘કોશનિર્માણની પ્રક્રિયા’ વિષય પર વક્તવ્ય આપ્યું હતું. PPT દ્વારા કોશનો અર્થ, પ્રકાર વિશેની સરસ માહિતી આપી હતી. શ્રી પી. જે. પટેલસાહેબે જાણીતા ભાષાવિજ્ઞાનની ડૉ. પ્રબોધ પંડિતના ભાષાવિજ્ઞાન વિશે કરેલા પ્રદાનની વાત કરી હતી.

૪.૦૦ વાગ્યે ત્રીજી બેઠકનું આયોજન થયું હતું. આ બેઠકના અધ્યક્ષશ્રી ઊર્મિબહેન દેસાઈએ ‘ગુજરાતીમાં અંગસાધન’ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું હતું. ધ્વનિશાસ્ત્ર, વ્યાકરણશાસ્ત્ર વિશેની સમજ આપી હતી. શ્રી નિલોત્પલાબહેન ગાંધીએ ‘ગુજરાતી રૂપરચના

: એક રૂપરેખા' વિશે વક્તવ્ય આપ્યું હતું. તેમણે કહ્યું હતું કે ધ્વનિ અને અર્થની વચ્ચે રૂપરચના આવે છે. ૮૦૦થી વધુ વ્યાખ્યા શબ્દની અપાઈ છે તેની સમજ આપી હતી. આ પરિસંવાદની ત્રીજી બેઠકને અંતે ગુજરાતી ભાષાસાહિત્યભવનનાં અધ્યક્ષશ્રી કીર્તિદાબહેન શાહે ગુજરાતના જુદા જુદા વિસ્તારમાંથી આવેલા વિદ્યાર્થીઓ, શ્રોતાઓ તથા વક્તાશ્રીનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો. ત્રણે બેઠકનું સંચાલન ઈતુભાઈ કુરકુટિયાએ કર્યું હતું.

આ રાષ્ટ્રીય પરિસંવાદમાં ગુજરાતી ભાષાભવનના, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, એફ. ડી. આર્ટ્સ કોલેજ, સદ્ગુણા મહિલા આર્ટ્સ કોલેજ, એચ. કે. આર્ટ્સ કોલેજ અને શ્રી. એલ. વી. ઉપાધ્યાય આર્ટ્સ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ મોટી સંખ્યામાં ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.

ગૌતમ પી. વાઘેલા

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ અંતર્ગત મહિલાઓ માટે લઘુ નાટ્યલેખન સ્પર્ધા

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત અને એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ અંતર્ગત મહિલાઓ માટે મૌખિક લઘુ નાટ્યલેખન સ્પર્ધાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ નાટક ધોરણ-૮થી ધોરણ-૧૨ સુધીના વિદ્યાર્થીઓ ભજવી શકે એવાં હોવાં જોઈએ.

આ સ્પર્ધા યોજવાનો મુખ્ય હેતુ મહિલાઓ-લેખિકાઓને મૌલિક સાહિત્યસર્જન માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો તેમજ સારું શ્રેષ્ઠ કિશોર-કિશોરી સાહિત્ય ગુજરાતીમાં ઉપલબ્ધ કરાવવાનો છે.

આ સ્પર્ધા માટેની વિગતો - નિયમો નીચે મુજબ છે.

(૧) ધો. ૮થી ધો. ૧૨નાં કિશોર-કિશોરીઓને ધ્યાનમાં રાખીને, શાળામાં ભજવી શકાય એવાં મૌલિક અપ્રકાશિત એકાંકી સ્પર્ધા માટે મોકલવાનાં રહેશે.

(૨) મંચન-ભજવણીની સમયમર્યાદા ૧૫ મિનિટની ધ્યાનમાં રાખીને નાટક લખવાનાં રહેશે.

(૩) ધો. ૮થી ધો. ૧૨ના પાઠ્યક્રમ-અભ્યાસક્રમમાં આવતા વિષયોને સ્પર્શતાં નાટક પણ લખી શકાશે.

(૪) ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલ નાટક જ સ્વીકાર્ય બનશે.

(૫) કોઈ પણ મહિલા આ સ્પર્ધામાં ભાગ લઈ શકશે. એક સ્પર્ધક એક જ નાટક મોકલી શકશે.

(૬) કૃતિની સાથે શીર્ષક, પૂરું નામ-સરનામું, જન્મતારીખ, અભ્યાસ, વ્યવસાય, ટેલિફોન નંબર, ઈ-મેઈલ વગેરે વિગતો જરૂરથી મોકલવી.

(૭) પસંદગીના ૨૦ નાટકોને પ્રમાણપત્ર એનાયત કરવામાં આવશે.

(૮) પસંદ થયેલાં ૨૦ નાટકોનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું પણ આયોજન છે.

(૯) નિર્ણાયકશ્રીઓનો નિર્ણય આખરી રહેશે.

(૧૦) સ્પર્ધા માટેનાં નાટક ખૂબ જ સુવાચ્ય અક્ષરમાં અથવા ટાઇપ કરીને (કાગળની એક જ બાજુ પર, ફૂલ્સકેપ કાગળ પર) મોકલવાનાં રહેશે.

(૧૧) નાટક તા. ૩૦-૫-૨૦૧૩ સુધીમાં મળે તેમ મોકલવાનાં રહેશે.

(૧૨) સ્પર્ધા માટેનાં નાટક નીચેના સરનામે, કવર પર 'એનીબહેન સરૈયા લેખિકા નાટક સ્પર્ધા માટે' ખાસ લખીને મોકલી આપવાનાં રહેશે.

કૃતિ પરિષદના કાર્યાલયમાં મોકલવી.

સંયોજક : પારુલ કંદર્પ દેસાઈ, પ્રજ્ઞા પટેલ

ગુજરાત યુનિવર્સિટી માન્ય પત્રકારત્વ અને અનુવાદના અભ્યાસક્રમ

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત ક. લા. સ્વાધ્યાયમંદિર દ્વારા ગુજરાત યુનિવર્સિટી માન્ય છ-માસિક પત્રકારત્વ અને અનુવાદના પ્રમાણપત્ર અભ્યાસક્રમ વર્ગોનું નવું સત્ર ૧ જુલાઈ ૨૦૧૩થી શરૂ થશે. અભ્યાસક્રમમાં જોડાવા ઇચ્છતા વિદ્યાર્થીઓએ તાત્કાલિક સંપર્ક કરવો. વહેલા તે પહેલાના ધોરણે પ્રવેશ અપાશે. વર્ગો સોમવાર અને મંગળવારે સાંજના ૫.૦૦થી ૭.૦૦ના સમય દરમિયાન લેવાશે.

પ્રવેશ માટેની યોગ્યતા : કોઈ પણ વિદ્યાશાખામાં સ્નાતક (બી.એ.). સંપર્કસૂત્ર : કાર્યાલય (૦૭૯) ૨૬૫૮૭૯૪૭, શ્રી ચંદ્રકાન્ત ભાવસાર (મો.) ૯૫૩૭૬૭૧૦૭૩, ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, ટાઇમ્સની પાછળ, નદીકિનારે, આશ્રમરોડ, અમદાવાદ, પો. બો. નં. ૪૦૬૦

પરિષદના આગામી કાર્યક્રમો

અનુવાદ-અભિમુખતા

સંયોજક : રૂપા શેઠ તા. ૯-૪-૨૦૦૪, મંગળવારે, સાંજે ૬.૦૦ વાગ્યે; શ્રી રમેશ ર. દવે. રોબર્ટ ફોસ્ટની કવિતા 'Stopping by the woods'નો અનુવાદ કરાવશે.

એનીબહેન સરૈયા લેખિકા પ્રોત્સાહન નિધિ

સંયોજક : પારુલ કંદર્પ દેસાઈ, પ્રજ્ઞા પટેલ, તા. ૧૫-૪-૨૦૧૩ના રોજ સોમવારે ૪.૦૦ કલાકે સ્વરચિત અપ્રકાશિત કૃતિઓનું પઠન.

પાશ્ચિમી

સંયોજક : દીવાન ઠાકોર તા. ૪-૪-૨૦૧૩, ગુરુવાર, સાંજે ૬.૦૦ કલાકે; દક્ષાબહેન પટેલ મૌલિક કૃતિનું પઠન કરશે.

વિશ્વ કવિતા કેન્દ્ર

તા. ૩, ૧૦, ૧૭, ૨૪-૪-૨૦૧૩ બુધવાર, સાંજે ૭.૦૦ કલાકે બુધસભા.

શ્રી ભોળાભાઈ પટેલની સ્મૃતિમાં યોજાયેલ નિબંધસ્પર્ધાનું પરિણામ

ગુજરાત વિદ્યાસભા, ગુજરાત સાહિત્ય સભા અને બ્રહ્મચારી વાડી ટ્રસ્ટના સંયુક્ત ઉપક્રમે ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ સાહિત્યકાર સ્વ. ભોળાભાઈ પટેલની સ્મૃતિમાં કોલેજો, યુનિવર્સિટીઓ અને સાહિત્યરસિકોને માટે શ્રી ભોળાભાઈ પટેલનાં સાહિત્યસર્જનનાં જુદાં જુદાં પાસાં વિશે નિબંધસ્પર્ધાનું આયોજન કર્યું હતું. આમાં પ્રથમ પારિતોષિક શ્રી અશોકગીરી પુરુષોત્તમગિરિ ગુંસાઈ, સાદરાને, 'નિબંધકાર તરીકે ભોળાભાઈ પટેલની વિશિષ્ટતા' વિષય પરના નિબંધને મળે છે; બીજું પારિતોષિક શ્રી દિનેશ જોશીપુરા, ગાંધીગ્રામ, જૂનાગઢને 'નિબંધકાર તરીકે ભોળાભાઈ પટેલની વિશિષ્ટતા' વિશેના અને મનસુખભાઈ વીરમભાઈ ચાવડા, સાદરાને 'શ્રી ભોળાભાઈ પટેલ વિવેચનમાં તુલનાત્મક અભિગમ' વિશેના નિબંધને મળે છે તેમજ ત્રીજું પારિતોષિક મનીષાબહેન પુનાભાઈ કથીરિયા, રાજકોટ 'શ્રી ભોળાભાઈ પટેલનું માતૃભાષા-ચિંતન' વિશેના નિબંધને મળે છે. આ સ્પર્ધામાં કુલ ૩૩ (તેત્રીસ) નિબંધો મળ્યા હતા. નિર્ણાયકો તરીકે શ્રી અનિલાબહેન દલાલ અને નલિનીબહેન દેસાઈએ સેવાઓ આપી છે.

માતૃભાષા અભિયાન દ્વારા ગુજરાતીના વિશિષ્ટ શિક્ષકોનું સન્માન

શાળાકક્ષાએ માતૃભાષા ગુજરાતીનું પ્રયોગશીલ રીતે અધ્યયન-અધ્યાપન, સંવર્ધન કરતા ત્રણ વિશિષ્ટ શિક્ષકોનું માતૃભાષા-અભિયાનના ઉપક્રમે સન્માન કરવાનું વિચારવામાં આવ્યું છે. વિશિષ્ટ શિક્ષકોની ભલામણ શિક્ષક પોતે, અન્ય મહાનુભાવ કે પેનલાના સભ્યશ્રીઓ પોતાની રીતે કરશે. ભલામણ પત્રમાં શિક્ષકનો વ્યાવસાયિક પરિચય અને માતૃભાષા-અધ્યાપનમાં કરેલા પ્રયોગ-પ્રદાનની નોંધ કરી તા. ૧૫મી એપ્રિલ ૨૦૧૩ સુધીમાં નીચેના સરનામે મોકલવા નિમંત્રણ છે. શિક્ષકોનું જાહેર રીતે સન્માન કરવામાં આવશે.

માતૃભાષા અભિયાન :

વી. એમ. એસ. કન્સલ્ટન્ટ, ચિત્રકૂટ ફ્લેટ્સ,
ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સામે, આશ્રમરોડ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮

ડાકોરમાં જાણીતા સાહિત્યકાર સ્વ. નવનીત સેવકનો પરિસંવાદ યોજાયો

ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમી અને સાર્વજનિક લાયબ્રેરી, ડાકોરના સંયુક્ત ઉપક્રમે ડાકોરના સાહિત્યકાર શ્રી નવનીત સેવકની સ્મૃતિમાં એકદિવસીય પરિસંવાદનું બે બેઠકમાં આયોજન કરવામાં આવ્યું. જેમાં સાહિત્ય અને પત્રકાર શ્રી યશવન્ત મહેતા, હાસ્યલેખક શ્રી રતિલાલ બોરીસાગર, શ્રી યશવન્ત કડીકર, ડૉ. ભગીરથ બ્રહ્મભટ્ટ, શ્રી કે. સી. સેવક તથા શ્રી આર. કે. સેવકે વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં.

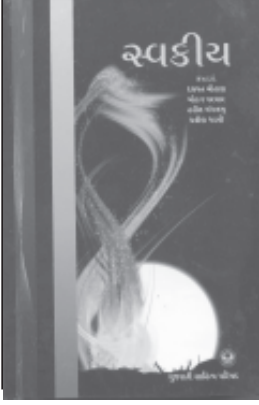
આંકલાવ કોલેજમાં 'ભોળાભાઈ પટેલ :
સંપ્રજ્ઞ સાહિત્યિક ચેતના' વિષય પર પરિસંવાદ યોજાયો

શ્રી એસ. ડી. પટેલ આર્ટ્સ એન્ડ સી. એમ. પટેલ કોમર્સ કોલેજ, આંકલાવના ગુજરાતી વિભાગ તથા ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીના સંયુક્ત ઉપક્રમે 'ભોળાભાઈ પટેલ : સંપ્રજ્ઞ સાહિત્યિક ચેતના' વિષય પર તા. ૫-૨-૨૦૧૩ના રોજ પરિસંવાદ યોજાઈ ગયો. જેમાં સર્વશ્રી પ્રિ. કિશોરસિંહ રાવે સ્વાગતપ્રવચન, પ્રવીણ દરજ્જાએ કી-નોટ વક્તવ્ય, નીતા ભગતે ભોળાભાઈના નિબંધો વિશે, શિરીષ પંચાલે ભોળાભાઈના વિવેચન વિશે, ભરત મહેતાએ 'અજ્ઞેય : એક અધ્યયન' અને 'ભારતીય ગ્રામકેન્દ્રી ઉપન્યાસ' સંશોધનગ્રંથ વિશે, કાન્તિ માલસતરે ભોળાભાઈ પટેલની અનુવાદકલા વિશે વક્તવ્યો આપ્યાં હતાં. સમગ્ર કાર્યક્રમનું સંચાલન નિવ્યા પટેલે કર્યું હતું.

જામનગરના લોકસાહિત્યકાર લક્ષ્મણ ગઢવીને કાગ એવોર્ડ

જામનગરના લોકસાહિત્યકાર લક્ષ્મણ ગઢવીને 'કાગ એવોર્ડ' અર્પણ કરવામાં આવ્યો છે. તેમને હાર્દિક અભિનંદન.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પ્રકાશિત તદ્દન નવાં પ્રકાશનો

‘સ્વકીય’ (દલિત સાહિત્યનું સંકલન) :
સં. દલપત ચૌહાણ, મોહન પરમાર, હરીશ
મંગલમ્, પ્રવીણ ગઢવી, પાર્કુ પૂઠું, પૃ. ૧૮+૩૨૬,
કિં. રૂ. ૨૬૦/-

દલિત સર્જકોએ ગુજરાતી સાહિત્યમાં
વિવિધ સાહિત્યસ્વરૂપોમાં જે પ્રદાન કર્યું છે
તેમાંથી ચયન કરીને સર્વ શ્રી દલપત ચૌહાણ,
મોહન પરમાર, હરીશ મંગલમ્ અને પ્રવીણ
ગઢવીએ ‘સ્વકીય’નું સંપાદન કર્યું છે. અહીં
સંગૃહીત રચનાઓમાં સચ્ચાઈનો રણકો છે પણ
કડવાશ નથી. આ સંકલનમાંથી કેટલીક
રચનાઓ વાચકના ચિત્તતંત્રને સ્પર્શી જાય
તેવી છે.

‘પન્નાલાલની વાર્તાસૃષ્ટિમાં’ : સં. પારુલ
કંદર્પ દેસાઈ, દષ્ટિ પટેલ, કાર્યું પૂઠું, પૃ.
૨૨+૧૮૬, કિં. રૂ. ૧૫૦/-

પન્નાલાલ પટેલના જન્મશતાબ્દી વર્ષ
નિમિત્તે પન્નાલાલની વાર્તાઓમાંથી ૩૬
વાર્તાઓના ગુજરાતી ટૂંકી વાર્તાના સર્જક-વિવેચકે
જે તે વાર્તાઓ વિશે લખેલા આસ્વાદલેખોનું આ
સંપાદન છે. આ આસ્વાદથી વાચક ગુજરાતી
પ્રજાના બદલાતા જતા જીવન અને પ્રશ્નોથી
અવગત થશે તેમજ પન્નાલાલની વાર્તાકલાથી

પરિચિત થશે. આ આસ્વાદલેખોમાં પન્નાલાલની વાર્તાઓને અનેકવિધ રીતે
પામવાની-માણવાની ચાવીઓ મળી રહે છે.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ

નદીકિનારે, ‘ટાઈમ્સ’ પાછળ, આશ્રમમાર્ગ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૮
ફોન : ૨૬૫૮૭૮૪૭